

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΛΓ' | ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 72.18.308 | 15 ΜΑΪΟΥ 1984 | ΑΡΙΘ. 10

== ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ==

Εὐαγγέλιου Δ. Θεοδώρου, Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος. — Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου, Ἀκάθιστος ὕμνος. — Ἰωάννου Φουντούλη, Καθηγητοῦ Παν-μίου Θεσσαλονίκης, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικές, κανονικές καὶ ἄλλες ἀπορίες. — Ἀρχιμ. Παντελεήμωνος Καθρεπτίδη, Ἱεροκήρυκος, Θάνατος: τὸ πανανθρώπινο πρόβλημα. Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, Λέκτορος Θεολογικῆς Σχολῆς, Δυσκολίες ἐπικοινωνίας. — Βασ. Μουστακῆ, Οἱ ἄθλοι τοῦ Σαμψόν. — Δημ. Φερούση, Ἄνθη τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς στὴν Ἀθήνα. — Τὸ βιβλίον. — Ἐπίκαιρα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήνα, Ἰακίου 1 — Τηλ.
72.10.734 ● Προϊστάμενος Τυ-
πογραφείου: Ἰωάννης
Μιχαήλ, Ἀναστασία Β,
Ζωγράφου. Τηλ. 77.87.978.

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἡ ἐπιχείρησις ἐσοτῆ τῆς μνήμης τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης φέρνει στὴ μνήμη μας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὸ θαυμάσιο χριστιανικὸ τέλος τοῦ «ἰσαποστόλου» αυτοκράτορος. Γι' αὐτὸ τὸ τέλος διμλεῖ ὁ Ἐδσέβιος Καισαρείας λέγοντας τὰ ἐξῆς: «Δέχθηκε (ὁ Κωνσταντῖνος), μετὰ τὴ δύναμιν τῶν μυστικῶν λόγων, μάλιστα μετὰ τὸ σωτήριο λόγο τοῦ λουτροῦ (τοῦ ἁγ. βαπτίσματος) νὰ καθαρῶσιν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ῥύπον τῶν ἁμαρτημάτων, ὅσα συνέβη νὰ πράξῃ ὡς θνητός. Ἀφοῦ πῆρε αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν σὺν τοῦ καὶ ἀφοῦ γονάτισε πάνω σὺν ἔδαφος, παρακαλοῦσε τὸν Θεόν». Ἐπειτα μετέβη «σ' ἓνα προάστειον τῆς Νικομηδείας καὶ ἐδῶ, ἀφοῦ κάλεσε σὲ συνάθροιση τοὺς ἐπισκόπους», τοὺς εἶπε, πὼς «εἶναι καιρὸς ν' ἀπολαύσῃ καὶ αὐτὸς τὴ σφραγίδα (τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρισμῆτος), πὸν προσφέρει τὴν ἀθανασία». Καὶ πρόσθεσε χαρακτηριστικὰ: «Κι ἂν πάλιν ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου θέλῃ νὰ ἐξακολουθῆσῃ... νὰ ζῶ (ἀκόμη στὴ γῆ) μαζί μετὰ τὸ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρωνίας μέρος σὺν ἐκκλησιαστικῆς συνάξεϊ νὰ συμμετέχω μαζί μετὰ ὅλους σὺν κοινῆς προσευχῆς, τότε θὰ ἐπιβάλλω σὺν ἐαυτῷ μου κανονισμοὺς ζωῆς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀρμυζοῦν σὺν Θεῷ».

Τότε οἱ ἐπίσκοποι τὸν βάπτισαν «σύμφωνα πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα... Τώρα λοιπὸν μόνος ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ ὅλους ἐκείνους, πὸν ἐξ ἀρχῆς εἶχαν γίνεαι αυτοκράτορες, ἀφοῦ ἀναγεννιόταν μετὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ, γινόταν τέλειος Χριστιανός. Κι ἀφοῦ ἀξιόδηκε τὴν θεῖαν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ τὴν θεῖαν σφραγίδα (τοῦ χρισμῆτος), ἐνοιῶντε πνευματικὴν ἀγαλλίασιν, γινόταν καινούργια ὑπαρξὴ καὶ πλημύριζε ἀπὸ θεοῦ φῶς, ἔχοντας μετὰ χαρὰ τὴν ψυχὴν γιὰ τὴν πολὺν μεγάλη πίστη, δοκιμάζοντας δὲ εὐχάριστον ἐκπλήξιν γιὰ τὴν ὀλοφάνερον ἀπόδειξιν τῆς θεῆας δυνάμεως. Ὅταν δὲ τέλειωσαν ὅσα ἔπρεπε νὰ γίνοντο, φέρεσε λοιπὸν ἐνδύματα, πὸν ἀνινοβολοῦσαν ὡς τὸ φῶς, καὶ ἀναπανόταν πάνω σὲ ὀλόλευκα σρωμένον κρεβάτι, γιὰτὶ δὲν θέλησε πια ν' ἀγγίξῃ τὴν βασιλικὴν πορφύρην ἀλουργίδα». (Ἐδσέβιον Καισαρείας, Δ' λόγος εἰς τὸν βίον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, Migne Ἐ.Π. 20, 1212 - 1220).

*

Καὶ μόνον ἡ περιγραφή αὐτῆ τοῦ Ἐδσέβιον γιὰ τὴ μετάνοιαν καὶ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἀποστομώσῃ πρὸς «ἀπαμυθνεύς» τῆς ἱστορίας, πὸν στρέφονται ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὅποια κατέταξε τὸν μέγαν αυτοκράτορα σὺν τάξεϊ τῶν ἁγίων τῆς.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ*

(Β' ΣΤΑΣΙΣ)

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν
κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

9. ΑΝΟΙΚΤΟΣ Ο ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ

«Χαῖρε παραδείσου θυρῶν ἀνοικτήριον»*.

Ὅταν ὁ δημιουργὸς Θεὸς ἐπλασε τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν ἀνθρώπων, ὤρισεν, ὡς γνωστόν, ὡς κατοικίαν αὐτῶν τὸν παράδεισον. Ἦτο δὲ ὁ παράδεισος ἕνας κήπος ὠραιότατος, μέσα εἰς τὸν ὅποιον ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἀπετέλει ἀφάνταστον εὐτυχίαν. Ὅχι μόνον διότι ἕνας κήπος, τὸν ὅποιον ἐφύτευσεν αὐτὸς ὁ Θεός, περιέκλειε τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ἁμορφίαν εἰς τὸν τέλειον βαθμόν· ὅχι μόνον διότι ἔλα τὰ ἔμφυχα καὶ τὰ ἄφυχα δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἦσαν ἡμερα καὶ χωρὶς καμμίαν ἀγριότητα ἀπέναντι τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τὸ φυσικὸν αὐτὸ κάλλος καὶ τὴν ἐξαιρέτην ἀπόλαυσιν τῆς παραδεισιακῆς ζωῆς προσετίθετο καὶ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ συγχρότατα ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, παρέχουσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν χαρὰν τῆς ὑψίστης εὐδαμονίας καὶ προστοιμάζουσα αὐτοὺς διὰ τὴν ὑπερκόσμιον μακαριότητα τοῦ νοητοῦ παραδείσου, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

* * *

Ἄλλ' ὅμως ἡ εὐτυχία των αὐτῆ δὲν διήρκεσε πολὺ. Μετ' ὀλίγον οἱ πρωτόπλαστοι ἐξορίζονται ἐκ τοῦ παραδείσου. Μίαν ἡμέραν ἡ θύρα τοῦ παραδείσου κλείεται, ὅχι μόνον δι' αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους των.

Τὸ γνωρίζετε. Ἐμεσολάδησεν ἡ ἁμαρτία· ἡ παράδεισος τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς δρώσεως τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ. Καὶ αἱ συνέπειαι τῆς παραβάσεως ἦσαν φρικταί. Μετὰ τὴν καταδίκην καὶ τὴν ἐξώσιν των, ἔταξεν ὁ Θεὸς τὰ Χερουβεὶμ καὶ τὴν φλογίνην ραμφαίαν νὰ φρουροῦν τὴν κλειστὴν πλέον θύραν τοῦ παραδείσου. Καὶ ἐκάθησε τότε ὁ Ἀδάμ ἀπέναντι τοῦ παραδείσου καὶ ἔκλαιεν ὀδυρόμενος καὶ ἐθρήνη· καὶ ἔλεγεν — ὅπως ψάλλει εἰς ἕνα τροπάριον ἡ Ἐκκλησία — «παράδεισε ἀγιώτατε, ὁ δι' ἐμὲ πεφυτευμένος καὶ διὰ τὴν Εὐάν κεκλει-

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 103 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους

(*) Εἰς τὴν Γ' Στάσιν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ἀντίστοιχος ὁ στίχος «Χαῖρε, δι' ἧς ἠνοίχθη παράδεισος». Ἡ παρούσα ὁμιλία προσφέρεται δι' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις.

σμένος»... «ἤχη τῶν φύλλων σου Πλάστην τὸν τῶν ἔλων ἰκέτευε, τὰς πύλας ὑπανοίξαι μοι, ἅς τῆ παραβάσει ἀπέκλεισα»...

* * *

Παρήλθον ἀπὸ τότε αἰῶνες πολλοί. Ἀπέθανον ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐά μακρὰν τοῦ παραδείσου. Ἀπέθανον τὰ τέκνα τῶν πρωτοπλάστων. Παρήλασαν γενεαί. Καὶ ἡ θύρα τοῦ παραδείσου ἔμενε κλειστή. Ἄντ' αὐτῆς εἶχεν ἀνοιχθῆ μία ἄλλη θύρα, ἡ θύρα τοῦ ἄδου, καὶ ἐδέχετο ὅλους τοὺς ἀποθνήσκοντας.

Διὰ μέσου τῶν αἰῶνων καὶ τῶν γενεῶν ὁ Θεὸς παρῆχεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑποσχέσεις καὶ ἐλπίδας, ὅτι μίαν ἡμέραν θ' ἀνοιχθοῦν καὶ πάλιν αἱ πύλαι τῆς Ἐδέμ. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ περάσουν αἰῶνες πολλοί. Διότι, ὡς νὰ μὴ ἐφθάναν τὰ Χερουβεὶμ, διὰ ν' ἀποκλείουν τὴν εἴσοδον τοῦ παραδείσου, ὑψωσε καὶ ὁ ἀνθρώπος ἕνα τεράστιον τεῖχος, διὰ νὰ τὴν ἀποφράξῃ τελείως.

Τὸ τεῖχος αὐτὸ δὲν ἐκτίσθη ἀπὸ πέτρας, ὅπως ἔλα τὰ τεῖχη. Ἄλλ' ἐκτίσθη ἀπὸ τὰς συνεχεῖς ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας ἐξακολουθητικῶς διέπραττον οἱ καθ' ἑκάστην γενεὰν ζῶντες ἄνθρωποι. Καὶ ἦσαν ὀγκόλιθοι τεράστιοι· πολλοὶ ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετρήσῃ κανεὶς τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι ἀπὸ τοιαύτην σωρείαν λίθων καὶ ὀγκολίθων τὸ τεῖχος θὰ ὑψώθηκε πάρα πολὺ, ὥστε ν' ἀποκλεισθῆ καθ' ὀλοκληρίαν ἡ κεκλεισμένη ὀπωσθήποτε θύρα, καὶ νὰ μὴ διαφαίνεται ἡ παραμικρὰ σχισμὴ, διὰ ν' ἀντικρύσῃ ὁ ταλαίπωρος ἀνθρώπος τὴν ποθητὴν πύλην τοῦ παραδείσου.

Οἱ αἰῶνες ἐξακολουθοῦν νὰ παρέρχονται. Οἱ ἄνθρωποι στενάζουν ὑπὸ τὸ βάρος μεγάλης κακοδαμονίας. Προχωρεῖ ἡ ἠθικὴ κατὰπτωσις καὶ ἡ ἐξαχρείωσις. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο γέβεται ἡ ἀνθρωπότης ὅλα «τὰ ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας» καὶ τὴν δδύνην καὶ τὸν θάνατον.

* * *

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἔρχεται ἡ εὐλογημένη ὥρα. Φθάνει ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ. Ὅχι διότι ἔπαυσε τὸ κακὸν καὶ ἡ

ἀμαρτία — τούναντίον μάλιστα· ἀλλὰ διότι: «ἡ ὑδὸς κήσεν» ὁ Θεὸς νὰ κἀνή ἔλεος.

Καὶ ἰδοὺ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ κατέρχεται: ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, διὰ νὰ φέρῃ τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν. Κατευθύνεται: εἰς ἓνα ταπεινὸν οἰκίσκον τῆς Ναζαρέτ, ὅπου μία σεμνὴ καὶ ἐνάρετος Κόρη ἀμέριμος ἀσχολεῖται εἰς τὰ συνήθη ἔργα τῆς.

«Χαῖρε», λέγει: πρὸς Αὐτήν. Ἐκείνη ταράσσεται: καὶ ἐκπλήσσεται.

«Χαῖρε Κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί», προσθέτει ἡ ἀρχαγγελικὴ φωνή. Καὶ ἐνῶ Ἐκείνη ἀπορεῖ καὶ διερωτᾶται: «ποταπὸς εἶ ἡ δ' ἀσπασμὸς οὗτος», ὁ μέγας Ἀρχάγγελος τῆς ἀποκαλύπτει: τὸ μέγα μυστήριον τῆς προαιωνίου βουλῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀναγγέλλει: εἰς Αὐτήν: θὰ γίνῃ ἡ Μητέρα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Καὶ ἐνῶ εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οὐρανόν, προσθέτει: (ὅπως τὸν φαντάζεται: ὁ Ποιητῆς τοῦ Ἀκαθίστου) ἓνα ἀκόμη «χαῖρε», διὰ νὰ εἶπῃ εἰς Αὐτήν: «Χαῖρε παραδείσου θυρῶν ἀνοικτήριον».

«Χαῖρε, δὲ ἡς ἡνοίχθη παράδεισος».

Ἄνθρωποι, πανηγυρίσατε καὶ εὐφρανθήτε. Ἐπέστη ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπὸ αἰῶνων κεκλεισμένη θύρα θ' ἀνοιχθῇ καὶ πάλιν. Τὸ τεῖχος τὸ ἀδιapέραστον θὰ καταλυθῇ.

***

Καὶ πράγματι: δὲν ἦτο μακρὰν ἡ ἡμέρα ποὺ ἠκούσθη ἡ μακαρία φωνή: «Ἐγὼ εἰμι: ἡ θύρα· δὲ ἔμοῦ ἔάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται».

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶχεν ἐνανθρωπήσει. Εἶχεν ἀνάλαι: τὸ δημόσιον ἔργον Του καὶ ἐκάλεσε τοὺς ἀνθρώπους πλησίον Του, νὰ εὔρουν τὴν θύραν. Καὶ τὴν εὔρον πολλοὶ ἔκτοτε. Ὅλη ἡ χερσαία τῶν πιστῶν. Ὁ παράδεισος ἀπέκτησε πάλιν κατοίκους. Ἡ Ἐδέμ εὔρε καὶ πάλιν πολίτας. Δὲν εἶναι πλέον ἔρημος ἀνθρώπων. Οἱ ἄγιοι ἤρχισαν νὰ ἡμεῖζον τὸν Οἶκον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ὁ ἀριθμὸς ὅμως αὐτῶν ποὺ εὕρισκον τὴν θύραν εἶναι περιορισμένος. Διὰτί;

Ὁ πολλὸς κόσμος τὴν εὕρισκε: στενήν. «Τί στενή ἡ ὑπὸ λη καὶ τεθλιμμένη ἡ δόξ ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὕρισκοντες αὐτήν» (Ματθ. ζ' 14).

Φαίνεται στενὴ καὶ τεθλιμμένη! Στενή: διότι οἱ εἰσερχόμενοι: δι' αὐτῆς θὰ πρέπει: νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν ὄγκον καὶ τὸ φορτίον τῆς ἀμαρτίας, τῶν ἐλαττωμάτων, τῶν κακῶν, τῶν παθῶν. Καὶ τεθλιμμένη: διότι ὀφείλουν νὰ τηρήσουν ὠρισμένας ἀπαγορεύσεις. Καὶ διὰ τοῦτο «ὀλίγοι: εἰσὶν οἱ εὕρισκοντες αὐτήν».

Ἐμεθα ἄρα γε ἡμεῖς μεταξὺ τῶν ὀλίγων αὐτῶν;...

Ἐὰν ὄχι, πρέπει: νὰ σπεύσωμεν. Διότι: ὑπάρχει: κίνδυνος νὰ κλεισθῇ καὶ πάλιν, ὀριστικῶς δὲ πλέον δι' ὅσους δὲν θὰ ἔχουν ἐπωφεληθῇ τοῦ ἀνοίγματος τῆς θύρας.

Εἰς πενήθιμους στιγμὰς ἡ Ἐκκλησία μας φάλλει: «Τῶν ἀγίων ὁ χορὸς εὔρε πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ θύραν παραδείσου». Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ πιστοῦ χριστιανοῦ εὐχεται: «εὔρω καὶ γὼ τὴν ὁδὸν διὰ τῆς μετανοίας». Εὐχῆς ἔργον εἶναι: νὰ εὔρῃ ὁ καθένας μας τὴν ὁδὸν ἐγκαίρως, διὰ τῆς μετανοίας. «Ἴδού γυναικί: ὁ κείριος εὐπρόσδεκτος, ἰδού γυναικί: ἡμέρα σωτηρίας» (Β' Κορ. στ' 2). Μὴ ἀναβάλωμεν νὰ εἰσέλθωμεν διὰ τῆς θύρας τῆς μετανοίας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων — τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ εὐγνωμόνως ἄς φάλλωμεν πρὸς τὴν Παναγίαν:

«Χαῖρε ἡ θεία εἰσοδος τῶν σωζομένων, Πανύμνητε»

«Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε».

10. ΤΟ ΛΑΜΠΡΟΤΕΡΟΝ ΕΝΔΥΜΑ

«Χαῖρε, δι' ἧς ἐνεδύθημεν δόξαν»*.

Ἐνα ἄνθος, ἀπὸ τὸν Ἀκαθίστον Ὑμνον, προσφερόμενον πρὸς τὴν Παναγίαν, εἶναι: ὁ ἐγκωμιαστικὸς αὐτὸς λόγος: «Χαῖρε, δι' ἧς ἐνεδύθημεν δόξαν». Καὶ δεῦτερον ἄνθος, μετὰ τὴν αὐτὴν «δόξην εὐωδίας πνευματικῆς», κοσμεῖ τὴν ἀνθοδέσμην τῶν «Χαιρετισμῶν» διὰ τῆς ποιητικῆς ἐκφράσεως «χαῖρε στολή τῶν γυμνῶν παρρησίας».

Ἀλλὰ διὰ ποίαν στολὴν πρόκειται; Ποῖον περιλαμπρον ἔνδυμα ἐννοεῖ ὁ ἱερὸς ὑμνωδός;

1. Δὲν ἀναφέρεται: σὲ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα ποὺ καλύπτουν τὴν γυμνότητα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἔχει: σχέσιν ὁ λόγος αὐτὸς μετὰ μίαν θεοφαντον στολὴν, μετὰ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐστόλισεν ὁ Δημιουργός.

Εἶναι: γνωστὴ ἡ περιγραφή τῆς Π. Διαθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι ἐφανίζονται: εἰς τὸν παράδεισον γυμνοί. Ὅμως ἐκείνη ἡ γυμνότης των ἦτο ἀνωτέρα καὶ εὐγενεστέρα ἀπὸ οἰονδήποτε ἔνδυμα.

Ἦτο ἡ στολή τῆς ἀγιότητος. Ἐξάαιρετον περικάλυμμα ἀθωότητος καὶ ἀγνότητος. «Καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὅτε Ἀδάμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦσχύοντο» (Γεν. ε' 25).

Αὐτὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ ἀγνότης καὶ ἀγιότης των τοὺς ἐξησφάλισε καὶ ἄλλο πολὺ τιμὸν ἔνδυμα. Δὲν ἦσαν γυμνοὶ παρρησίας πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα, ἀλλ' ἐνεφανίζοντο ἐνώπιόν Του καὶ Τὸν ἐπεκαλοῦντο: καὶ ἐν γένει: ἠσθάνοντο τὴν πατρικὴν Του στοργὴν νὰ τοὺς ἐνθαρρῶ-

* Παραπλήσιος στίχος, εἰς τὴν Γ' Στάσιν τοῦ Ἀκαθίστου: «Χαῖρε στολή τῶν γυμνῶν παρρησίας» περιλαμβάνεται καὶ ἀναπτύσσεται εἰς τὴν παρούσαν ὁμιλίαν.

νη και γὰ τοὺς δίδῃ πολλὴν παρρησίαν πρὸς Αὐτόν. Ἡ ἀναμάρτητος κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο τοὺς ἔδιδε τὸ δικαίωμα γὰρ τὸν φωνάζουν «ἀ θ ὁ ὁ πα τ ῆ ρ», γὰρ ὀνομάζουσαν δηλ. τὸν Θεὸν «Πατέρα», σὰν ἀληθινὰ παιδιὰ Του.

«Ἀγαπητοὶ — λέγει σχετικῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης— ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὁ ἐὰν αἰτῶμεν λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. γ' 21-22).

Ὅμως ἐμεσολάβησεν ἡ ἁμαρτία· καὶ ἀφῆρσε τὴν λαμπρὰν ἐκείνην στολὴν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Γυμνὸς ἦδη ἀπὸ τὴν ἠθικὴν ὠραιότητα τῆς ἀναμαρτησίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀπεγυμνώθη καὶ ἀπὸ ἔλον τὸ ψυχικόν του μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν. Καὶ ἀπὸ τὴν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν βεβαίως. Ἡ γυμνότης πλέον ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε δὲν μπορούσαν γὰρ τὴν συγκαλύψουν τὰ φύλλα τῆς συκῆς, μετὰ τὰ ὁποία κατεσκεύασαν περιζώματα οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι κάτοικοι τοῦ παραδείσου. Τὸ κακὸν καὶ ἡ πονηρία εἰσεχώρησαν θαθεῖα μέσα τους. Καὶ δὲν ἔχουν τώρα πρόσωπον γ' ἀτενίσουν τὸν Θεόν. «Καὶ ἤκουσαν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῇ παραδείσῳ τὸ θειλινόν, καὶ ἐκρύβθησαν» (Γεν. γ' 9).

Ποῦ εἶναι, Ἀδάμ, ἡ δόξα σου; Ποῦ εἶναι, Εὐα, ἡ παρρησία σου;

«Καὶ ἐκάλεσε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀδάμ, ποῦ εἶ;».

Καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ φοβισμένος· «γυμνὸς εἶμι, καὶ ἐκρύβην».

Πῶς ἀπέκτησες τὴν αἴσθησιν τῆς γυμνότητος; Ὅσο ἦσουν ἀγνὸς δὲν ἤξερες τί θὰ πῆ γυμνότης. Ὅσοι εἰσῆλθεν ἡ πονηρία εἰς τὴν ψυχὴν σου. Παρέδης λοιπὸν τὴν ἐντολὴν μου;

Πράγματι Ἡ ἀθέτησις τῶν ἠθικῶν ἐπιταγῶν ὄδηγεῖ εἰς ἀπογύμνωσιν τῆς προσωπικότητος ἀπὸ τὴν ἀγνότητα καὶ τὸ κάλλος τῆς. Εἰσάγει τὴν πονηρίαν καὶ τὴν διαφθοράν. Φέρει τὸν ψυχικὸν γυμνισμόν. Ἀπὸ αὐτὸν δὲ εὐκολα φθάνει κανεὶς καὶ εἰς τὸν σωματικὸν γυμνισμόν καὶ εἰς πᾶσαν ἀσχημίαν. Καὶ ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπειᾶς εἰς τὴν ἀνασχυντίαν μερικῶν «ὦ ν ἡ δ ὁ ξ α ἐ ν τ ῆ α ἰ σ χ ὺ ν ἡ α ὕ τ ῶ ν» (Φιλιπ. γ' 19).

2. Ἦλθεν ὁμοῦς τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, διὰ γὰρ ἐπέμειν ὁ Θεός, ὅταν εἶχεν ἀποκορυφωθῆ ἡ ἠθικὴ ἐξαχρείωσις καὶ ἐξαθλίωσις τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἠκούσθη τοῦτο τὸ προμήνυμα τῆς ἐν Χριστῷ ἠθικῆς ἀναπλάσεως καὶ σωτηρίας. Μία φωνὴ ἀρχαγγελικὴ ἀντήχησεν εἰς τὴν Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας· «Χ α ἱ ρ ε Κ ε χ α ρ ι τ ῶ μ ε ν ἡ». Καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἐκεῖνης φθάνει μέχρις ἡμῶν σήμερα, ὅπως τὸν ἠκούσαμεν:

«Χ α ἱ ρ ε, δὶ' ἦς ἐνεδύθημεν δόξαν».
«Χ α ἱ ρ ε στο λ ῆ τ ῶ ν γ υ μ ν ῶ ν πα ρ ρ η σ ί α ς».

Στὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς αὐτῆς ὁ γυμνὸς θεϊκῆς χάριτος καὶ γυμνὸς παρρησίας κόσμος ἀνακουφίζεται. Ἡ Παναγία Παρθένος φέρει εἰς τὴν γῆν ὡς ἄνθρωπον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, διὰ γὰρ ἐπαναφέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δόξαν καὶ τὴν περιωπὴν εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔταξεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεός.

Πολὺ περισσότερον χαροποιεῖται ἡ ἀνθρωπότης, ὅταν ὀλίγον κατόπιν ἀκούῃ· «Ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν» (Λουκ. ιε' 22). Εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἡ φωνὴ τοῦ διεκλήρυσεν ὅτι δέχεται ὁ Θεὸς τὸν ἄσωτον καὶ ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον μετανοοῦντα καὶ ἐπιστρέφοντα. Καὶ «ἡ στολὴ ἡ πρώτη» ποῦ ξαναχαρίζεται ὁ Θεὸς στὸν ἐκπεσόντα ἄνθρωπον εἶναι τόσο συνυφασμένη μετὰ τὸν Χριστόν, ὥστε ἀργότερον ὁ Ἄπ. Παῦλος δὲν εὐρίσκει ἐκφραστικώτερον λέξιον δι' αὐτήν, ἀλλὰ τὴν ὀνομάζει· «Χ ρ ι σ τ ὅ ν!» Ἰδοὺ τί λέγει· «Ὅσοι εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χ ρ ι σ τ ὅ ν ἐ ν ε δ ὶ σ α σ θ ε ἴ» (Γαλ. γ' 27). Ἐφορέσατε — λέγει — Αὐτὸν τὸν Χριστόν ὡς λαμπρὸν ἐνδυμα. Διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ Χριστὸς σὰς ἔδωκεν ὡς στολὴν τὴν ἀγιοτήτά Του καὶ σὰς περιέβαλε μετὰ χάριν καὶ δόξαν. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει, παραγγέλλει ὁ θεὸς Ἀπόστολος· «ἀ π ε κ δ υ σ ἄ μ ε ν ο ἰ τ ὸ ν π α λ α ἰ ὶ ν ἄ ν θ ρ ω π ο ν σ ὺ ν τ α ἰ ς π ρ ὶ ξ ε σ ἰ ν α ὐ τ ο ῦ καὶ ἐ ν δ υ σ ἄ μ ε ν ο ἰ τ ὸ ν γ έ ο ν», τὸν Χριστόν, ἀκολουθεῖτε τὸν χριστιανικὸν κανόνα ζωῆς, καὶ ἀποφεύγετε τὰ στήγματα τῶν ἁμαρτιῶν, ποῦ λερώνουν τὴν νέαν θεοῦφαντον στολὴν.

Ἀγαπητοὶ. Ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι συνήθως δίδομεν πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν. Καὶ ἐὰν εἰσέλθῃ πρὸς ἡμᾶς κάποιος λαμπροφανεμένος καὶ «χρυσοδακτύλιος» (Ἰακ. β' 2), τὸν τιμῶμεν, ἐν ᾧ ἴσως παραγνωρίζομεν τοὺς φέροντας πτωχὰ ἐνδύματα.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς προσέχει τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ πρέπει γὰρ λάμπωμεν μετὰ τὸν στολισμόν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ἐὰν αὐτὸν τὸν στολισμόν ἐξασφαλίσωμεν, θὰ δυνάμεθα γὰρ «π ρ ο σ ε ρ χ ῶ μ ε θ α μ ε τ ἄ πα ρ ρ η σ ί α ς τ ῷ θ ρ ὄ ν ῳ τ ῆ ς χ ἄ ρ ι τ ο ς, ἵ ν α λ ἄ θ ω μ ε ν ἔ λ ε ο ς καὶ χ ἄ ρ ι ν ε ὕ ρ ω μ ε ν εἰ ς ε ὕ κ α ι ρ ο ν θ ο ῆ θ ε ἰ α ν» (Ἐβρ. δ' 16). Εἰς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν, ὁ ὀμνῶδός τῆς Ἐκκλησίας θὰ τονίσῃ· «ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων Σου πῶς εἰσελεύσομαι ὁ ἀνάξιος; Ἐὰν γὰρ τολμήσω συνεισελθεῖν εἰς τὸν νυμφῶνα, ὁ χιτῶν με ἐλέγχει, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ γάμου». Καὶ θὰ ὑψώσῃ κραυγὴν· «λαμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς, Φωτοδότα, καὶ σώσον με».

Εἶθε, μετὰ τὰς προσευχὰς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, γὰρ μὴ εὐρεθῶμεν γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι ἐνώπιον τοῦ Υἱοῦ Τῆς καὶ Σωτῆρος μας. Ἄλλ' ἐκ προσωπικῆς ἐμπειρίας γὰρ δυνάμεθα γὰρ λέγωμεν πρὸς Αὐτήν·

«Χ α ἱ ρ ε, δὶ' ἦς ἐνεδύθημεν δόξαν».
«Χ α ἱ ρ ε στο λ ῆ τ ῶ ν γ υ μ ν ῶ ν πα ρ ρ η σ ί α ς».

(Συνεχίζεται)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Του κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ
Καθηγητοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴ σελίδα 101 τοῦ προηγουμένου τεύχους)

Ἐνάλογη συχνότητα παραλείψεως τῶν περικοπῶν τῆς κατὰ συνέχειαν ἀναγνώσεως καὶ ἐπαναλήψεως τῶν ἰδίων ἢ ἄλλων περικοπῶν ἀπὸ τὴν κατ' ἐκλογὴν ἀνάγνωσι παρατηρεῖται καὶ στὶς ἄλλες περιόδους τοῦ ἔτους 1983 καὶ σ' ὅλα τὰ ἔτη. Ἐς σημειωθῆ ὅτι κατὰ τὶς ἐκατὸ ἡμέρες ποὺ πήραμε ὡς παράδειγμα θὰ ἔπρεπε μὲ τὸ σύστημα τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως νὰ διαβασθοῦν ὅκτω σχεδὸν ὀλόκληρες Ἐπιστολὲς τοῦ ἀποστόλου Παύλου (ΙΓ' - ΚΖ' ἑβδομάς: Β' Κορινθίους, Γαλάτας, Ἐφεσίους, Φιλιππησίους, Κολασσαεῖς, Α' καὶ Β' Θεσσαλονικεῖς, Α' Τιμόθεον) καὶ μεγάλο μέρος τῶν εὐαγγελίων Λουκᾶ (κεφ. γ' - ιθ') καὶ Μάρκου (κεφ. η' - ι'). Ἀπὸ αὐτά, ἀπὸ μὲν τὶς ἀποστολικὲς περικοπὲς ἀναγνώσθηκαν μαζὶ μὲ τὶς περικοπὲς τῶν Κυριακῶν μόνο 18, ἀντὶ 99, καὶ ἀπὸ δὲ τὶς εὐαγγελικὲς σχεδὸν οἱ μισές, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἐπαναλαμβάνονταν κατὰ κόρον οἱ ἴδιες διαρκῶς στερεότυπες περικοπές. Τὸ κακὸ δηλαδὴ εἶναι διπλό· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ παράλειψις τῆς κατὰ συνέχειαν ἀναγνώσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπανάληψις τῶν ἰδίων ἀναγνωσμάτων, μὰ κατὰστασις θεληματικῆς πτωχείας μέσα σ' ἓνα ἀμύθητο βιβλικὸ πλοῦτο.

Δὲν θέλουμε νὰ εἰποῦμε ὅτι τὸ Ἡμερολόγιο - Τυπικὸ ἔχει λάθος. Ἀντίθετα, αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὴ φροντίδα τῆς συντάξεώς του ἐφήρμισαν μὲ ἀκρίβεια τὶς διατάξεις τοῦ Τυπικοῦ. Τὸ πρόβλημα βρίσκεται ἄλλοῦ. Στὸ πῶς δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν οἱ διατάξεις αὐτὲς γιὰ τοὺς «ἐορταζομένους» ἁγίους. Γιατὶ γιὰ μὲν τὶς μεγάλες δεσποτικὲς καὶ θεομητορικὲς ἐορτὲς καὶ τὶς μνήμες ἐπισήμων ἁγίων (Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Ἀρχαγγέλων, ἁγίου Δημητρίου, Ἀνδρέου, Νικολάου κ.λπ. ποὺ ἐμπίπτουν στὴν περίοδο αὐτῇ) δὲν ὑπάρχει ζήτημα. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς τὸ ἴδιο γιὰ ἁγίους ὅπως τὸν Γρηγόριο Ἀρμενίας, Ἀνανία, Ἰερόθεο, Πρόβο, Κάρο, Ἀρέθα, Μαρκιανό, Ἀκωψιμᾶ, Γουρία καὶ πολλοὺς ἄλλους, ποὺ δὲν ξεύρω ἂν ἐορτάζονται πουθενά ἢ ἂν ὑπάρχουν ἔστω καὶ εἰκόνες τους στοὺς ναοὺς μας. Ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ ἔχουν ἓνα δοξαστικὸ στα Μηναιᾶ ἢ δοξολογία στὸν ὄρθρο εἶναι ἀρκετὸ νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐορταζόμενοι καὶ νὰ ἐπικρατήσουν τὰ

ἀναγνώσματά τους ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα τῆς ἡμέρας; Ἄν κάποιος καὶς ὑπάρχη ἐπ' ὀνόματί τους ἢ ἂν κάποιος ἰδιαίτερα τιμᾶται ἢ μνήμη τους θὰ μπορούσε ἐκεῖ νὰ διαβασθοῦν καὶ τὰ ἀναγνώσματά τους. Ἄλλως προηγοῦνται τὰ ἀναγνώσματα τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὴν κατὰ συνέχειαν ἀνάγνωσι τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Εὐαγγελίων.

Αὐτὸ νομίζω πὼς εἶναι τὸ πνεῦμα τῶν τυπικῶν διατάξεων, ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἀνάγνωσι τῶν ἁγίων Γραφῶν. Ἡ προτεραιότητα δίνεται στὴν κατὰ συνέχειαν ἀνάγνωσι, καὶ πολλὰ σωστά. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν ὅλη σχετικὴ παράδοσι, ἀπὸ τὴν πρόταξι τῆς κατὰ συνέχειαν ἀναγνώσεως στὰ ἀποστολικά καὶ εὐαγγελικά βιβλία καὶ ἀπὸ τοὺς κανόνες ποὺ διέπουν τὴν προτίμησι τῶν ἀναγνωσμάτων κατὰ τὶς Κυριακὲς. Πρόβλημα δὲν θὰ ὑπῆρχε ἂν διαβαζόταν διπλᾶ ἀναγνώσματα, ὅπως γινόταν στὴν ἀρχαία πράξι καὶ ὅπως γίνεται μέχρι σήμερα στὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐτσι πάντα θὰ λεγόταν ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς ἑβδομάδος καὶ κατόπιν τῶν ἁγίων, ἂν εἶναι ἐορταζόμενοι. Ἀφοῦ ὅμως κοκῶς, ὅπως νομίζω, τὸ σύστημα αὐτὸ καταργήθηκε στὶς ἐνορίες (μᾶλλον ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τοῦ Κωνσταντίνου), ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ μόνη μὲ τὶς σημερινὲς λειτουργικὲς ἐνοριακὲς δυνατότητες θεραπεία τοῦ πράγματος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι νὰ σημειώνονται πάντοτε οἱ περικοπὲς τῆς ἡμέρας στὸ Τυπικὸ καὶ νὰ προτιμοῦνται κατὰ τὴν ἀνάγνωσι. Οἱ περικοπὲς τῶν ἁγίων νὰ σημειώνονται καὶ αὐτὲς γιὰ νὰ διαβάζονται ἂν ἐορτάζονται καὶ ὅπου ἐορτάζονται οἱ ἅγιοι. Ἐτσι καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάγνωσις τῆς ἁγίας Γραφῆς δὲν θὰ καταστρατηγεῖται, ὅπως οὐσιαστικὰ γίνεται σήμερα, καὶ οἱ ἐπαναλήψεις τῶν ἰδίων περικοπῶν θὰ ἐκλείψουν ἢ, ἔστω, θὰ εἶναι σπανιότερες.

Τὸ θέμα τῶν ἀναγνωσμάτων κατὰ τὴ θεία λατρεία εἶναι πολύπλοκο. Ἀπ' αὐτὰ ποὺ γράψαμε φάνηκε ἓνα μόνο μέρος ἀπὸ τὰ προβλήματά του, ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἐπίλυσί τους, οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζουν, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη πρακτικὴ σπουδαιότητα ποὺ ἔχει γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ μας ἔχει ἀπὸ καιροῦ ἐπισημανθῆ ἡ ἀνάγκη μελέτης του καὶ ἀναζητήσεως ὀρθῶν λύσεων γιὰ τὴν ἀνακατανομὴ τοῦ συστήματος τῶν περικοπῶν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν ἔχει γραφῆ καὶ στα θέματα τῆς μελλούσης νὰ συνέλθῃ ἁγίας καὶ μεγάλης Συνόδου.

Θ Α Ν Α Τ Ο Σ :

τὸ πανανθρώπινο πρόβλημα

Τοῦ Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΚΑΘΡΕΠΤΙΔΗ
Ἱεροκήρυκος Καθηδρικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν

Α΄.

Διερρεῦνηση

(Τὸ ἐρώτημα τοῦ ἀνθρώπου)

Κάθε προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δώσει κάποιο νόημα στὴ ζωὴ του, ἐκμηδενίζεται μπροστὰ στὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου. Γιατί, πραγματικά, τί νόημα μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ καλλιέργεια, ἔστω, πολιτιστικῶν, ἀνθρωπιστικῶν ἢ κοινωνικῶν ἀξιών, ὅταν ὁ δημιουργὸς καὶ ἐγγυητὴς αὐτῶν τῶν «καίωνων» ἀξιών, δηλ. ὁ ἄνθρωπος, πρόκειται νὰ χωρισθεῖ ἀπ' αὐτὲς ἀνελέητα καὶ νὰ πέσει στὸ μηδέν; Τότε ἡ ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα θέατρο κι ἐμεῖς ἠθοποιοί, ποὺ παίζουμε κάποιο ρόλο καὶ ἴσως μάλιστα μὲ σοβαρότητα. Δηλ. μὲ τὴν σοβαρότητα, ποὺ ἐπιτρέπει ἢ ἐπίγνωση ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιο παροδικὸ ρόλο. Ἄν δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐλπίδα μετὰ θάνατον, τότε πρέπει καὶ τὴν λέξη «ἐλπίδα» νὰ τὴν χρησιμοποιοῦμε μὲ εἰσαγωγικά, ξέροντας ὅτι δὲν πρόκειται στὴν πραγματικότητα γιὰ ἐλπίδα.

Ἀλήθεια, τί εἶναι ὁ θάνατος; Μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ πολλὰ σωστά πράγματα ἀπαντώντας σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτηση, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει ἀγγίσει κἄν τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου. Γιατί ὁ θάνατος εἶναι ἓνα ὀρατικὸ φαινόμενο, ποὺ ἔχει μιὰ πλευρὰ στραμμένη πρὸς ἐμᾶς καὶ μιὰ πλευρὰ ἀπομακρυνόμενη ἀπὸ μᾶς. Μιὰ γνωστὴ καὶ μιὰ ἀγνωστὴ πλευρὰ. Ἀπὸ τὴν στραμμένη πρὸς ἐμᾶς πλευρὰ του ξέρομε μερικὰ πράγματα γιὰ τὸ τί σημαίνει θάνατος. Κυρίως ξέρεῖ ὁ γιατρὸς καὶ ὁ βιολόγος. Ξέρεῖ ποιὲς διαδικασίες ὀδηγοῦν στὸ θάνατο. Ξέρεῖ ποιά φαινόμενα συνοδεύουν τὸ θάνατο κατὰ ἀκόμη ξέρεῖ —ἀπ' τὴ γνωστὴ πάντα πλευρὰ— ποιὲς συνέπειες —φυσικὲς— ἔχει ὁ θάνατος. Διαπιστώνει ὅτι σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμή σταματᾷ ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος. Αὐτὸ τὸ μυστηριώδες «κάτι», ποὺ ὀνομάζουμε ζωὴ, δὲν ἐκδηλώνεται πιά. Καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ μιὰ σειρά ἀπὸ διαδικασίες, ποὺ ἔχουν σὺν κατάληξιν τὴν διάλυση τῆς λειτουργικῆς ἐνότητας τοῦ ὀργανισμοῦ: ὁ ὀργανισμὸς ἀπο-συντίθεται. Ἀπὸ τὴ στιγμή κι ὅλας τοῦ θανάτου ὁ ἄνθρωπος δὲν δίνει πιά κανένα δείγμα, ἀπ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε «ἐκδηλώσεις ζωῆς». Καὶ κυρίως δὲν δίνει κανένα δείγμα ἀπ' αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο, ὡς πνεῦμα, ὡς ὑποκείμενο.

Βέβαια, ὅλα τὰ ζωντανὰ ὄντα κάποτε πεθαίνουν. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν πεθαίνει, ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα ζῶα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ δὲν ζεῖ ὅπως τὰ ἄλλα ζῶα. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ εἶναι μιὰ ἐξαιρεση στὸν κόσμον τῶν ζωντανῶν ὄντων. Γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μόνον ζων-

τανὸ ὄν, ποὺ εἶναι πρόσωπο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θάνατός του διαφέρει ἀπὸ τῶν ἄλλων ζώντων. Μόνον ὁ ἄνθρωπος ξέρεῖ ἀπὸ πρὶν ὅτι θὰ πεθάνει κάποτε. Αὐτὴ ἡ βέβαιη γνώση σκεπάζει σὺν σκιά ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του. Μόνον ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ προχωρήσει μόνος πρὸς τὸν θάνατον. Μόνον αὐτὸς ξέρεῖ τί χάνει μὲ τὸ θάνατον. Ὅσο περισσότερη συνείδηση ἔχει τῆς ἰδιαιτερότητας τῆς ὑπάρξεώς του, τόσο περισσότερο διαφέρει ὁ θάνατός του ἀπὸ τὸν θάνατον τῶν ζῴων.

Ὅσο περισσότερο εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπος, τόσο περισσότερο ἔχει συνείδηση ὅτι εἶναι πρόσωπο. Πρᾶγμα ποὺ τὸν κάνει νὰ διαφέρει βασικὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶντα. Καὶ τόσο περισσότερο γίνεται ὁ θάνατός του ἓνα ἀνεξιχνίαστο μυστήριο. Βέβαια, βλέπει τὸ θάνατον. Ἀλλὰ αὐτὸ, ποὺ βλέπει, δὲν εἶναι ὁ θάνατός του. Γι' αὐτὸ δὲν ξέρεῖ τί σημαίνει ὁ θάνατος τοῦ προσώπου. Δὲν ξέρεῖ τί σημαίνει: ἐγὼ πεθαίνω. Γιατί τὸ θάνατον ἓνος ὀργανισμοῦ μπορεῖ κάπως νὰ τὸν ἐνοήσει: Εἶναι ἡ διάλυση τῆς ἐνότητας τοῦ ὀργανισμοῦ «εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη», στὰ τμήματά του. Ἀλλὰ τί εἶναι ὁ θάνατος τοῦ «ἐγώ»; Σ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς ἄνθρωπος νὰ δώσει μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση. Γιατί δὲν μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε πῶς θὰ διαλυθεῖ κάτι, ποὺ δὲν συντίθεται ἀπὸ τμήματα. Γι' αὐτὸ μᾶς εἶναι αἰνιγματικὸ τὸ ὅτι πεθαίνει ὁ ἄνθρωπος, ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος μὲ τὴν ἰδιαιτερότητα καὶ μοναδικότητά του. Αὐτὸ μᾶς εἶναι αἰνιγματικὸ, ὅσο καὶ ἀπόλυτα βέβαιο. Γιὰ αὐτὸ δὲν μᾶς δίνει ἡ πείρα κανένα σημεῖο στηρίξεως. Αὐτὸ θὰ τὸ γνωρίσουμε μόνον τότε, ὅταν τὸ ζήσουμε. Ὅταν —σχῆμα ὀξύμωρον— ζήσουμε τὸν θάνατον!

Καὶ ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος μόνος ἀπ' ὅλα τὰ ζῶντα ξεσηκώνεται ἐνάντια στὸ θάνατον. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὅτι τὸ ἔνστικτο αὐτοσυντηρήσεως τοῦ ζῴου. Δὲν εἶναι δηλ. κάτι ζωϊκὸ καὶ ἐνστικτώδες. Ἀλλὰ εἶναι κάτι, ποὺ πηγάζει ἀπὸ ἓνα πνευματικὸ βάθος. Εἶναι ἓνα αἴσθημα, ὅτι κάτι «δὲν πάει καλά». Ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι κάτι φυσικὸ. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει ὁ ἄνθρωπος πολλὰς καὶ ποικίλας προσδοκίες, ἀβεβαιότητες, ἐλπίδες, πίστεις σχετικὰ μὲ τὸ θάνατον.

Βέβαια, ὑπάρχει μιὰ ἀρκετὰ διαδεδομένη ὑλιστικὴ ἀντίληψη ὅτι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πεθαίνει, τὰ πάντα τελειώνουν γι' αὐτόν. Καὶ ὑπάρχουν καὶ σήμερον ἀκόμη πολλοί, ποὺ νομίζουν ὅτι αὐτὴ ἡ ἀποψη εἶναι ἡ ἀναγκαία συνέπεια τῶν ἐπιστημονικῶν μας γνώσεων, τῆς νευρολογίας, νευροπαθολογίας, ψυχολογίας, βιολογίας κ.λπ. Αὐτὸ ὅμως, ποὺ πραγματικὰ ἔχομε ἐρευνήσει καὶ ξέρομε ὅτι συμβαίνει εἶναι ἓνας παραλληλισμὸς ψυχι-

κῶν καὶ ὑλικῶν, σωματικῶν φαινομένων. Ξέρομε τὴν ἐξάρτηση ψυχικῶν διαδικασιῶν ἀπὸ δομῆς τοῦ ἐγκεφάλου καὶ διαδικασίες. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ στηρίξει τὴν ὑλιστικὴ ἀποψη ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα προέρχονται αἰτιωδῶς ἀπὸ τὰ φυσικὰ. Ἄλλωστε ἰσχύει καὶ τὸ ἀντίθετο. Ὅτι δηλ. ψυχικὲς καταστάσεις — ὅπως ὅλοι γνωρίζομε — ἐπιδροῦν στὴν σωματικὴ μας, φυσικὴ κατάσταση. Ὑπάρχει δηλ. ἓνας παραλληλισμὸς καὶ μιὰ σχέση ἀνάμεσα στὰ ψυχικὰ καὶ ἐγκεφαλικά ἢ γενικώτερα σωματικὰ φαινόμενα. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ παραλληλισμὸς δὲν ἀποδεικνύει ἀναγκαστικὰ ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἔχουν αἰτία τὸν ἐγκέφαλο καὶ τὶς φυσικοχημικὲς διεργασίες του. (Ὅπως ὁ παραλληλισμὸς ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ μουσικὴ καὶ στὸ ραδιόφωνο δὲν σημαίνει ὅτι τὸ ραδιόφωνο εἶναι αἰτία τῆς μουσικῆς). Μπορεῖ καὶ ὁ ἐγκέφαλος νὰ εἶναι τὸ ὄργανο καὶ μέσον ἐκδηλώσεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων.

Γι' αὐτὸ ὁ ὑλισμὸς δὲν εἶναι ἐπιστήμη, ἀλλὰ μεταφυσικὴ. Καὶ ἀπ' ὅλα τὰ συστήματα μεταφυσικῆς τὸ πιὸ ἀδύνατο θεμελιωμένο. Τὸ πρόβλημα θάνατος - σῶμα - ψυχὴ εἶναι ἓνα μυστήριον. Καὶ ἡ ὑλιστικὴ ἀντίληψη, ὅταν θέλει νὰ τὸ λύσει, παῦει νὰ εἶναι ἐπιστήμη. Γίνεται πίστη, ἰδεολογία, μεταφυσικὴ, κοσμοθεωρία.

Τὸ βιολογικὸ γεγονός «θάνατος» εἶναι μόνον τὸ κέλφος καὶ συγχρόνως τὸ σύμπτωμα καὶ ἡ ἐνέργεια ἑνὸς ἐντελῶς ἄλλου ἀνθρώπινου γεγονότος, ὅπως ἡ σωματικὴ μας ζωὴ εἶναι ἀπλῶς ὁ φορέας καὶ τὸ κέλφος τοῦ προσώπου μας, τῆς προσωπικῆς μας ὑπάρξεως. Ἡ αἰτία τοῦ θανάτου, ποῦ διαπιστώνει ὁ γιατρός, δὲν εἶναι ἡ πραγματικὴ αἰτία. Δὲν πεθαίνω ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ἀρρώστεια, ὅπως καὶ δὲν ζῶ, ὡς πρόσωπο, ὡς ἐγώ, ἀπὸ λευκώματα, ὑδατάνθρακες, βιταμίνες. Ὅπως δηλ. ἡ ζωὴ τοῦ προσώπου εἶναι κάτι πέρα ἀπὸ τὸν βιολογικὸ θάνατο. Τὸ ὑπεύθυνον πρόσωπο ζεῖ ἀπὸ τὸν δημιουργικὸ λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι καὶ πεθαίνει, ὅταν, ἐπειδὴ καὶ ὅπως θέλει ὁ Θεός. Ὅ,τι διαπιστώνει ὁ γιατρός εἶναι μόνον ἡ φλούδα τοῦ θανάτου. Ὁ πυρήνας του εἶναι κρυμμένος στὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ. Ἄς μὴ ζητᾶμε, λοιπόν, ἀνθρώπινες ἀπαντήσεις, ὅπου μόνον ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μᾶς ἀπαντᾷ.

Β'.

Λύση

(Ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ)

Ἐνδιαφέρεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴ ζωὴ. Θέλει νὰ ζήσει. Ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον του αὐτὸ συντριβεται πάνω σ' ἓνα ἀμετακίνητο, μυστηριώδη βράχο, σ' ἓνα ὄριακό σημεῖο: Τὸ θάνατο. Ἡ γνώση μας γι' αὐτὸν περιορίζεται στὸ κέλφος, ὁ πυρήνας τοῦ θανάτου μᾶς ξεφεύγει. Τί λέγει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ γι' αὐτὸ τὸ μυστήριο;

Ὁ θάνατος, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, εἶναι ἡ συνέπεια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίαν στὸν Δημιουργό του. Αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση, ἡ ἁμαρτία, χώρισε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν Θεόν. Ὁ Θεός, ὅμως, εἶναι ἡ ζωὴ. Ὅποιος χωρίζεται ἀπ' αὐτὸν χάνει τὴν ζωὴν. Γι' αὐτὸ ὁ θάνατος δὲν εἶναι

κάτι, ποῦ ἔρχεται στὸ τέλος τῆς ζωῆς. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ «ὑπογραφή» ὁλόκληρης αὐτῆς τῆς λεγόμενης ζωῆς. Αὐτῆς τῆς ζωῆς, ποῦ εἶναι μιὰ πορεία πρὸς τὸν θάνατο. Ὁ φυσικὸς, ὁ βιολογικὸς θάνατος εἶναι ἀπλῶς ἡ πλήρης καὶ ὁλοκληρωτικὴ φανέρωση τοῦ χαρακτήρα αὐτῆς τῆς ζωῆς, ποῦ βαδίζει συνέχεια πρὸς τὴν ἐκμηδένισή της καὶ φέρει ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὰ ἔχνη τῆς διαλύσεως. Κι αὐτό, γιατί ἔχασε τὴν πηγὴ της, ποῦ εἶναι ἡ πηγὴ κάθε ζωῆς. Ἔχασε τὸν Θεόν.

Ὁ θάνατος δηλ. δὲν εἶναι μιὰ τάξη καθορισμένη ἀρχικὰ ἀπ' τὸν Θεόν, ἀλλὰ εἶναι ἡ συνέπεια τῆς ἀταξίας τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπ. Παῦλος: «τὰ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας»¹. Δηλ. ὁ θάνατος δὲν εἶναι κάτι φυσικό. Εἶναι κάτι ἀντίθετον στὴ φύση μας, ὅπως καὶ ἡ ἁμαρτία. Ἀνάμεσα στὴν ἁμαρτία καὶ στὸ θάνατο ὑπάρχει μιὰ ἀναγκαστικὴ σχέση. Ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸν Θεόν — αὐτὸ εἶναι ἡ ἁμαρτία — σημαίνει χωρισμὸ ἀπὸ τὴν ζωὴν. Καὶ ἡ τελευταία ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ χωρισμοῦ εἶναι ὁ φυσικὸς θάνατος.

Βέβαια, γιὰ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνα τῆς ἐπιστήμης, αὐτὴ ἡ σκέψη ὅτι ὁ θάνατος εἶναι συνέπεια τῆς ἁμαρτίας, φαίνεται παράδοξη. Ὅσα χρόνια πίσω κι ἂν ἐρευνήσουμε, οἱ ἄνθρωποι πάντα πέθαιναν. Πουθενὰ δὲν συναντᾶμε τὴν ἁμαρτία, τὴν πῶση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ θανάτου. Αὐτὰ τὰ γεγονότα δὲν μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν μέσα στὰ γεγονότα, ποῦ ἐρευνᾷ ἡ ἐπιστήμη. Στὸ πεδίο ἐρεύνης τῆς ἐπιστήμης δὲν ἐπιπίπτει οὔτε ὁ Θεός, οὔτε ἡ δημιουργία, οὔτε ἡ ἁμαρτία. Αὐτὲς οἱ πραγματικότητες ἀνήκουν σὲ μιὰ ἄλλη διάσταση. Δηλ. στὴ διάσταση τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὑπευθύνου προσώπου.

«Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» εἴμαστε πρόσωπα καὶ «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» εἶμαι ἁμαρτωλὸς καὶ «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» ἀναγνωρίζω ὅτι ὁ θάνατός μου εἶναι συνέπεια τῆς ἁμαρτίας. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» δὲν ἔχει σχέση μὲ καμμιά κοσμικὴ προοπτικὴ. Αὐτὸ τὸ «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» δημιουργεῖ μιὰ ἱστορία, ποῦ δὲν τὴν διηγείται κανένα βιβλίον κοσμικῆς ἱστορίας. Καὶ ὅμως δὲν βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἱστορία. Αὐτὸ τὸ «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» παίρνει τὸ συγκεκριμένο νόημά του ἀπὸ ἓνα γεγονός, ποῦ συνέβη μέσα στὴ γῆινη - κοσμικὴ ἱστορία. Αὐτὸ τὸ γεγονός εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός: Ἡ ἐνανθρώπησή Του, ἡ ζωὴ Του, ὁ θάνατός Του, ἡ Ἀνάστασή Του. Τὴν σημασία ὅμως αὐτοῦ τοῦ μοναδικοῦ γεγονότος τὴν ἀναγνωρίζομε μόνον μὲ τὴν πίστη.

Καὶ πίστη στὸ Χριστὸ σημαίνει συμμετοχὴ στὸ θάνατο καὶ στὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Πιστεύω σημαίνει πεθαίνω. Δηλ. πεθαίνει ἐκεῖνο τὸ ἀρρωστημένο ἐγώ μας, ποῦ μᾶς ταυτίζει μὲ τὴν ἁμαρτία. Καὶ πιστεύω σημαίνει ἀνασταίνομαι. Δηλ. ὡς «καινός», νέος ἄνθρωπος «ἐν Χριστῷ». Πόσο ὠραία συγκεντρώνει ὅλη τὴν οὐσία τῆς πίστεώς μας ὁ Ἀπ. Παῦλος, ὅταν γράφει: «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τὴν βαπτίσματός ἐκ τῶν θανάτων, ἵνα ὡσπερ ἠγγέθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν»². Ἀπὸ τὴν ἐνωσὴν μας δηλ. αὐτὴ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ εἰς τὴν σελίδα 122)

1. Ρωμ. στ. 23

2. Ρωμ. στ. 4

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Λέκτορας Θεολογικής Σχολής Ἀθηνῶν

Ἐπικοινωνίες καὶ ἔλλειψη ἐπικοινωνίας

Στὸ παρασπένιο μας σημεῖωμα κάναμε λόγο γιὰ τὴ χρῆση «σημείων στίξεως» στὸν ποιμαντικὸ διάλογο ὥστε ὁ λόγος νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς καὶ θεραπευτικὸς γιὰ τὸν ἀκροῶμενο. Ὅπως δὲν ἐξαντλήσαμε τὸ θέμα. Ἄν δώσαμε ὀρισμένες προϋποθέσεις, δὲν καλύψαμε τίς συνθήκες ἐκεῖνες, κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες ὁ λόγος μας προφερόμενος θὰ φθάσει μὲ ἀκέραιο τὸ μήνυμά του στὸν παραλήπτη καὶ θὰ γίνῃ κατανοητὸς.

Ἡ πὺδ κρίσιμη στιγμή ἐνὸς διαλόγου εἶναι ἀσφαλῶς ἐκεῖνη κατὰ τὴν ὁποία ἐπιτελεῖται ἡ ἐπικοινωνία ἢ ἀφοῦ διακοπεῖ, ἢ στιγμή πὺδ ἀποκαθίσταται καὶ ὑπάρχουν ἀμφιβολίες κατὰ πόσο θὰ εἶναι ὀριστική. Στὴν ἐποχὴ μας, πὺδ χαρακτηρίσθηκε ὡς «ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπικοινωνίας», παρὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἐπικοινωνιῶν, κοντινῶν ἢ μακρυνῶν, φαίνεται νὰ πάσχομε ἀπὸ τὴν ἔλλειψή της.

Ἐνῶ μᾶς κατακλύζει ἕνα πλῆθος πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων ἔνῶ ζοῦμε σ' ἕνα κόσμο καταπληκτικῶν ἐφαρμογῶν τῆς πληροφορικῆς, ἀντικρύζομε συνεχῶς στὰ μάτια τοῦ ἄλλου, σὰν πάνω σὲ κινητὴ ὀθόνη ἐκεῖνο τὸ ἐκνευριστικὸ «μᾶς συγχωρεῖτε: διακοπή». Πολλές φορές μάλιστα χωρὶς τὸ «μᾶς συγχωρεῖτε» διακόπτεται: ξαφνικά ἢ ἐπαφῇ καὶ ἀπελπισμένοι περιμένουμε τὴ συνέχεια. Ὁ ποιμπὸς δὲν ἐκπέμπει: ἢ ὁ δέκτης ἔχει: βλάβη καὶ γινόμεστε ἠθελγημένα ἢ ἄθελά μας οἱ νεκροπομποὶ τοῦ λόγου.

Πόσες φορές δὲν συλλαμβάνουμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ ψιθυρίζει: ἢ νὰ φωνάζει: δυνατὰ τὴ φράση: «μὰ ἐπικοινωνεῖς τώρα;» ἢ «δὲν ἐπικοινωνεῖς». Φαίνεται: σὰ νὰ ἐκπέμψομε σὲ ἄλλες συχνότητες!

Τὸ ἴδιο τὸ λεξιλόγιό μας, ἐπηρεασμένο κ: αὐτὸ ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν τηλεπικοινωνιῶν, φαίνεται νὰ μὴν ἐπαρκεῖ. Οἱ λέξεις μας εἶναι

(λέξεις πὺδ ὀρέπουν ἐρημικά τὴ λεκτικότητα) ἢ (ὀδεμοφύλακες),

πὺδ μᾶς δένουν καὶ διαπιστώνομε, ὅτι

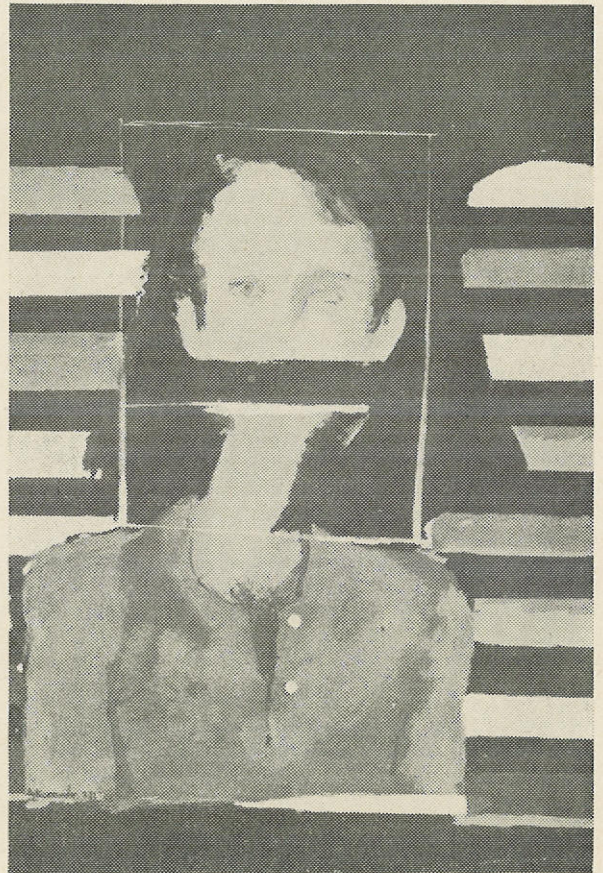
(τὸ στόμα μας δὲν ὀφίσταται),

σύμφωνα μὲ τὸν ποιητὴ¹.

Ὁ λόγος, πὺδ στὴν οὐσία του εἶναι καμωμένος γιὰ νὰ ἐπικοινωνεῖ, δὲν λειτουργεῖ, καταδικασμένος σὲ ἀφασία. Ὁ λόγος γίνεται: λόγια, «ἔπεα πτερόεντα», πὺδ ἔπτανται: χωρὶς στόχο καὶ προορισμὸ, χαμένα στοὺς ὀρίζοντες τοῦ κόσμου ἀντὶ νὰ ἀνοίγουν τὰ ἴδια ὀρίζοντες².

Εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι πὺδ ὑποστηρίζουν ὅτι: ἡ πληθώρα τῶν λόγων, τῶν πληροφοριῶν κάνα: ὥστε σήμερα

νὰ σπανίζει: ὁ λόγος καὶ νὰ ὀδηγούμεθα μάλιστα στὴν παθολογία του, πὺδ τὴν ἀποδίδουν κατὰ σχῆμα ὀξύμωρο στὴν ὀπερβολική ἀνάπτυξη τῶν ἐπικοινωνιῶν.

«Τὸ στόμα μας δὲν ὀφίσταται».
Πίνακας τοῦ Δ. Κοκκινῶδη (1974).

Ἄν, ὅμως, ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ ὀδήγησε σὲ κάποια σχετική ἀποδιοργάνωση τῆς ἐπικοινωνίας, ἀνάγκασε τίς ἐπιστῆμες πὺδ ἀσχολοῦνται: μὲ τὰ προβλήματα μεταδόσεως, διαδιδάσεως, λήψεως καὶ ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν νὰ ἀπαιτήσουν τὴν ὀπαρξη γενικῶν καὶ ἐδικῶν συνηθῶν, πὺδ θὰ εὐνοῦσαν τὴν ἐπικοινωνία καὶ τὴν μεταδιδαση τῶν πληροφοριῶν.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς θεωρίας τῆς Πληροφορήσεως (πληροφορικῆς ἢ ἐπικοινωνίας), σὲ στενὴ σχέση μὲ τὴν Κυβερνητική, ὀφείλεται: σὲ συγκεκριμένα τεχνικά προβλή-

ματα τῶν τηλεπικοινωνιῶν, πού αὐτὲς προσπάθησαν νὰ τὰ ξεπεράσουν.

Οἱ συνθήκες πού εὐνόησαν ἐκεῖ τὴν ἐπικοινωνία μποροῦν, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, νὰ εὐνοήσουν κάθε μορφή ἐπικοινωνίας. Φρονοῦμε, ὅτι ἡ π ο : μ α ν τ ι - κ ῆ ἔ π ι : κ ο : γ ω ν ῖ α θὰ εἶχε πολλὰ νὰ ὠφελῆθαι, ἂν ἔδινε τὴν ἀπαιτουμένη προσοχή στὶς συνθήκες ἐκεῖνες πού θεωροῦνται ἀναγκαῖες γιὰ τὴν καλὴ μετάδοση πληροφοριῶν, ὅταν μάλιστα ἔχει τὴν καλὴ τύχη νὰ προσφέρει τὸ χαρούμενο μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου πού εἶναι: «πληροφορία πίστεως» (Ἑβραῖους : ' 22) ³.

Στοιχεῖα μεταδόσεως ἑνὸς μηνύματος

Ἄς δοῦμε, ὅμως, στὴ συνέχεια, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ἀπαραίτητα σὲ κάθε μετάδοση πληροφορίας καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐπικοινωνίας.

1. Καθορισμὸς τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος.

Ἀρχικὰ πρέπει νὰ προηγηθῆι ὁ καθορισμὸς τοῦ περιεχομένου τοῦ μηνύματος πού πρόκειται νὰ μεταδώσουμε καὶ θελοῦμε νὰ τὸ ἐννοήσῃ ὁ συναμιλητὴς μας. Ἄσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ ἔχει προϋπάρξει μέσα μας μία σὲ βάθος ἐπεξεργασία τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ νὰ ἔχουμε ἀποκτήσῃ μιὰ ὁλοκληρωμένη ἀντίληψη γιὰ τὸ πῶς ἀντιμετωπίζε: ἡ ὀρθόδοξη παράδοση τίς ποικίλες διαστάσεις καὶ πτυχὲς τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων. Ἄκόμα, τί λόγο προσφέρει: γιὰ ὅλα ἐκεῖνα πού ἀπασχολοῦν τὸν ἄνθρωπο σήμερα. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι πάντοτε δεδομένα καὶ οὔτε εἶναι εὐκολο νὰ δίνομε λόγο ἐκ τοῦ προχείρου σὲ καθέναν πού μᾶς τὸν ζητᾶ.

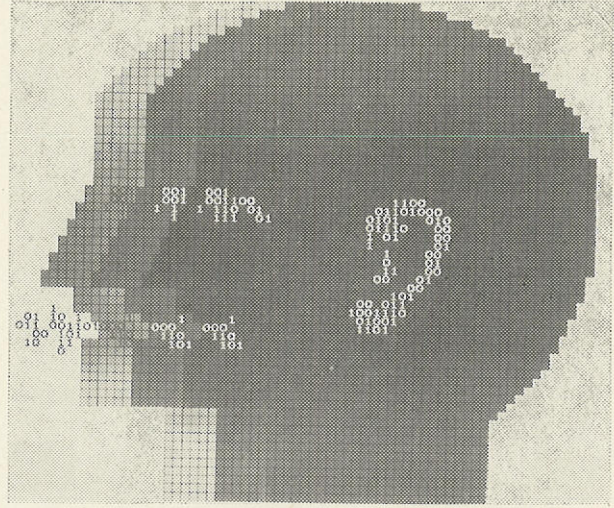
2. Ὑπαρξὴ ἑνὸς μονοσημάντου λεξιλογίου.

Ἐστω, ὅμως, ὅτι ἔχουμε καταλήξῃ: στὸ περιεχόμενο. Δεύτερη φροντίδα μας θὰ εἶναι, τὸ μήνυμα αὐτὸ νὰ μεταδοθῆι μὲ ἓνα μονοσημάντο λεξιλόγιο. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε καθορίσῃ: τὸ περιεχόμενο τοῦ μηνύματος: πρέπει νὰ τὸ διατυπώσουμε σὲ ὅρους, σὲ εἰκόνες, σὲ λέξεις, σὲ στάσεις, γενικὰ σὲ ἓνα κ ὠ δ ι : κ α μονοσημάντο ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχει πιθανότητα νὰ παρεξηγηθῆι ἢ νὰ παρανοηθῆι.

Σήμερα, ὅμως, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε, κινούμεθα στὸ χῶρο τοῦ πολυσημάντου. Οἱ λέξεις ἔχουν μιὰν ἀπειρία νοημάτων, πού εἶναι ἱκανὴ νὰ διαταράξῃ: κάθε ἐπικοινωνία καὶ τὴν πρὸ στοιχειώδη μετάδοση τοῦ μηνύματος. Ἄς πάρουμε γιὰ παράδειγμα τὴ λέξη ἀγάπη. Πόσα δὲν ὑπονοοῦνται: κάτω ἀπ' αὐτήν. Ἄλλοτε, πάλι, τὸ νόημα μᾶς λέξεως εἶναι συγκεκριμένο. Τί εἶναι ἁμαρτία, τί σημαίνει ἐνοχή; Ἡ νηστεία ἐξισώνεται μὲ τὴ δίαιτα, οἱ μετάνοιες καὶ οἱ γονυκλισίαι μὲ τίς γυμναστικὲς ἀσκήσεις ἢ καὶ τὴν γιόγκα κ.τ.τ.

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξοικειωθοῦμε καὶ μὲ τὴν τρέχουσα σημασία τῶν λέξεων, ἔτσι ὅπως κυκλοφοροῦν στὶς «διαλέκτους» τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ομάδων καὶ τάξεων πού τίς χρησιμοποιοῦν, γιὰ τὸ τέλος ἄλλα θὰ λέμε καὶ ἄλλα θὰ καταλαβαίνουμε. Ἐστω κ: ἂν δὲν ὀμιλεῖ ὁ ποιμένας τὴν ἴδια γλῶσσα, πρέπει νὰ φροντίσῃ: νὰ μάθῃ: τί ἀνταποκρίνεται: περισσότερο στὶς διάφορες κατηγορίες πιστῶν. Νὰ οἰκιστοῖ: τὴν ἀκούει, τί βλέπουν: νὰ διακρίνει: τὰ ἐνδιαφέροντά τους. Μὲ ἄλλα λόγια νὰ προσοικειωθῆι τὸν κώδικά τους.

Εἶναι γνωστὸ, ὅτι κατὰ τὴν μεταδίδασθ πληροφοριῶν ὑφίσταται πάντοτε μερικὴ ἀπώλεια τοῦ νοήματος, πού ὀφείλεται σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν μετάδιδασθ. Ἄς σκεφθοῦμε τὴν παραμόρφωσθ τοῦ μηνύματος πού θὰ προ-

(Λέξεις πού δρέπουν ἐρημικὰ τὴ λεκτικότητα).

Ἐπιφανὴ ἀπεικόνισθ δικτύου ἐπικοινωνίας (Siemens).

κῶδης: σὲ περίπτωσθ πού ὁ κώδικας εἶναι διαφορετικὸς. Ἡ ἀλληλοκατανόησθ θὰ συναντήσῃ: μεγάλες δυσκολίες.

3. Προγραμματισμὸς ἢ προδιαγεγραμμένη εὐαισθησία.

Ἡ κατανόησθ τῆς πληροφορίας πού μεταδίδεται γίνεται: ἀπὸ τὸν ἀποδέκτη τῆς ἐπὶ τῇ θάσει: ἑνὸς προγραμματισμοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ δέκτη. Ὁ δέκτης, δηλαδή, ἔχει προγραμματισθῆι μὲ τρόπο πού νὰ δέχεται: ὀρισμένες πληροφορίες: ἄλλες πάλι: νὰ τίς ἐνισχύει: καὶ ἄλλες νὰ τίς ἐξασθενεῖ. Ὑπάρχει: κατὰ κάποιον τρόπο: ἓνας περιορισμὸς τῆς δεκτικότητας, μιὰ εὐαισθησία πού ὁ βαθμὸς τῆς ποικίλλει: ἀπὸ πληροφορία σὲ πληροφορία.

Ὁ προγραμματισμὸς αὐτὸς ἢ ἡ προδιαγεγραμμένη εὐαισθησία εἰδικῶν κατηγοριῶν ἢ ομάδων πιστῶν (γέων, ἐνηλίκων, γερόντων, ἐγγάμων, ἀγαφῶν, ἀδιαφόρων κ.λπ.) ἐξηγεῖται: ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ομάδες αὐτὲς ἔχουν δικές τους ἐφέσεις, προβλήματα, ἀνάγκες, τοποθετήσεις ἀξιών, προτιμήσεις. Ἐπειθυνοῦμε, λοιπὸν, σ' αὐτοὺς, λαμβάνοντας σοβαρὰ ὑπόψῃ αὐτὴ τους τὴν εὐαισθησία, πού εἶναι: προδιαγεγραμμένη λόγῳ τῆς συμμετοχῆς τους στὴ συγκεκριμένη αὐτὴ ομάδα.

4. Ἐπιλογὴ τῶν πληροφοριῶν.

Ἄλλο σημεῖο πού πρέπει νὰ ληφθῆι ὑπόψῃ εἶναι, ὅτι ἡ ἀντίληψθ τῆς πληροφορίας εἶναι: ἐ κ λ ε κ τ ι κ ῆ. Καμμιά πληροφορία πού ἀποστέλλει: ὁ πομπὸς δὲν φθάγει αὐτούσια: στὸν ἀποδέκτη. Εἶναι: ἀνάμικτη μὲ πλῆθος ἄλλων πληροφοριῶν, πού πολλές φορές ἀντιφάσκουν καὶ εἶναι ἀντίθετες μεταξύ τους. Ὁ ἀποδέκτης μὲ κατάλληλη διεργασία ὀφείλει: νὰ διασαφήσῃ: καὶ νὰ ἐπιλέξῃ. Τὸ μήνυμα πού ὁ ποιμένας ἀπευθύνει: πρὸς τοὺς πιστοὺς γιὰ ὀποιοδήποτε ζήτημα (εἰρήνη, πείνα, ἐκτρώσεις, ἀνεργία κ.λπ.) δὲν φθάνει: μόνο του. Συνοδεύεται: καὶ ἀπὸ ἄλλες πληροφορίες, πού προέρχονται: ἀπὸ τὸ σχολεῖο, τὴν

οικογένεια, τὰ μέσα μαζικής ἐνημερώσεως, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι πάντοτε ἐναρμονισμένες.

Σ' αὐτὸ τὸ σημείο, στὴν ἐπιλογή τῶν πληροφοριῶν, ὁ ρόλος τοῦ ποιμένου εἶναι σημαντικός. Θὰ βοηθήσει τοὺς πιστοὺς νὰ συμπληρώσουν τὶς ἐλλείψεις, νὰ διορθώσουν τυχόν λαθασμένες πληροφορίες ἢ προκαταλήψεις καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἐπιτύχουν μιὰν ἁρμονικὴ καὶ ολοκληρωμένη σύνθεση ὅλων τῶν διαστάσεων τοῦ θέματος πού τοὺς ἀπασχολεῖ. Ὁ ρόλος του κυρίως δὲν θὰ συνίσταται τόσο στὸ νὰ τοὺς δώσει μιὰ λύση ἢ λύσεις, ὅσο νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ διακρίνουν ἀνάμεσα σὲ τόσες συσσωρευμένες ἀντιφατικὲς πληροφορίες καὶ νὰ κάνουν τὴν κατάλληλὴ ἐπιλογή. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἀσκήσουν οἱ πιστοὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴ συνείδησή τους στὴ λ ή ψ η ἀ π ο φ α σ ε ω ν.

5. Ἀμείδωρη ἐπικοινωνία.

Ὅσο προσεκτικός, ὅμως, πρέπει νὰ εἶναι ὁ ποιμένας στὴ μετάδοση τῶν δικῶν του πληροφοριῶν, ἄλλο τόσο πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπόψη καὶ τὴν ἀντίστροφη κίνηση. Σὲ κάθε μεταβίβαση πληροφοριῶν ὑπάρχει καὶ μετάδοση ἀπὸ τὸν ἀποδέκτη πρὸς τὴν διεύθυνση τοῦ ἐκπέμποντος. Ἡ ἐπικοινωνία εἶναι ἀμείδωρη, ἢ πληροφορία δὲν κινεῖται σὲ μονοδρόμιους.

Οἱ πληροφορίες πού προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἀποδέκτες τοῦ μηνύματος εἶναι πολὺτιμες γιατί συμβάλλουν στὴν καλλίτερη γνωριμία ἀπὸ τὸν ποιμένα τῶν πιστῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ἔρχεται σὲ ἐπαφή. Προσεκτικὴ παρατήρηση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν θὰ εἶναι πρὸς ὄφελος τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου γιατί θὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα στὸν ποιμένα νὰ παρατηρήσει τὴν διαγωγὴ, τὶς ἀντιδράσεις τῶν πιστῶν, ὥστε νὰ βελτιώνει τὴν ἀντίστοιχὴ στάση

1. Ν. Δ. Καρούζου, Φαρέτριον, Ἀθήνα, Ψυλφον/βιβλία: ὕψι-κάμινος - 17, 1981, σ. 58, 71.

2. Ἐδῶ ἠπαινίσσομαι τὴν πρόταση τοῦ Ο.Η.Ε. γιὰ τὴν φετινὴ 16ῃ Παγκόσμια Ἡμέρα Τηλεπικοινωνιῶν, πού ἐορτάζεται στίς 17 Μαΐου: «Οἱ τηλεπικοινωνίες ἀνοίγουν ὁρίζοντες».

καὶ συμπεριφορὰ του καθὼς καὶ τὶς δυνατότητες διοχετεύσεως τοῦ μηνύματος.

«Ἐνὸς δέ ἐστι χρεία»

Ὅπωςδήποτε, τὰ στοιχεῖα πού ἀναφέρουμε ἀπὸ τὶς ἐπιστημὲς τῆς ἐπικοινωνίας δὲν ἀρκοῦν ἀπὸ μόνον τοὺς γιὰ τὴν ἀποκατάστασή της μεταξὺ ποιμένων καὶ ποιμνιζομένων. Εἶναι σημεῖα στηρίξεως, ἕνας ὀδηγητικὸς μίτος γιὰ νὰ μὴ χαθοῦμε στὸν λαβύρινθο τῶν πληροφοριῶν. Ἄν πάσχει ἀπὸ κάτι ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ὁ ἀνθρώπινος διάλογος δὲν εἶναι τόσο ἀπὸ ἔλλειψη πληροφοριῶν ὅσο ἀπὸ τὴν ἀνάδυσή στὴ μνήμη τῆς κατάλληλης πληροφορίας τὴν κατάλληλὴ στιγμή. Ἐδῶ, ὁ ποιμένας εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταστοιχειώνει τὰ στοιχεῖα πού προσλαμβάνει ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ δρᾷ ὡς «ὕπολογιστής», πού ἐξάγει πρὸς χρῆσιν ἀπὸ τὴ «μνήμη» του νεώτερες καὶ παλαιότερες πληροφορίες (βλ. Ματθαίου γ' 52).

Γι' αὐτὸ, ὅμως, θὰ ἀπαιτηθεῖ, πέρα ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν ἀναφερθέντων «κανόνων ἐπικοινωνίας», ἡ ἐσωτερικὴ πεποίθηση καὶ πίστη τοῦ ποιμένα πρὸς τὸ προσφερόμενο μῆνυμα. Τότε, καὶ ἡ σιωπὴ ἀκόμα εἶναι ἐπικοινωνία καθὼς μᾶς ὑπεθυμίζει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος:

«Ἄμεινόν ἐστιν σιωπᾶν καὶ εἶναι ἢ λαλοῦν-
τα μὴ εἶναι»⁴.

Σὲ τέτοιες, ὅμως, περιπτώσεις εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ προχωρήσει ὁ ποιμένας στὴν προφορὰ καὶ διατύπωση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος:

«Πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν» (Β' Κορινθίους δ' 13).

Τότε λύνονται τὰ χέρια καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ ποιμένου καὶ ἐπικοινωνεῖ πειστικὰ καὶ μὲ πεποίθησιν ἐνεργοποιώντας κάθε πρόσφορο μέσο.

3. Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Ποιμαντικὴ προστοιμασία τῶν μελλονῶν, Ἀθήνα: 1971, σ. 114 - 118.

4. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἐφεσούς XV, 1, «Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων» (ΒΕΠΕΣ) 2, σ. 267.

ΘΑΝΑΤΟΣ: ΤΟ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ἀπὸ τὴν σελίδα 119)

μὲ τὸν Χριστὸ γεννιέται μιὰ νέα ζωὴ, πού, βέβαια, μένει κρυμμένη στὸ κέλυφος αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς μας, πού τὴν σημαδεύει ὁ θάνατος. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ νέα «ἐν Χριστῷ» ζωὴ εἶναι μιὰ πραγματικότητα τοῦ κόσμου τῆς Ἀναστάσεως, τῆς ζωῆς τῆς Ἀναστάσεως, τῆς αἰώνιας ζωῆς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅπως, μέσα στὴ γήινη - βιολογικὴ ζωὴ μας, ζεῖ σὰν τὸ σχολῆκι καὶ τὴν κατατρῶει ὁ θάνατος, ἔτσι καὶ μέσα στὴν νέα «ἐν Χριστῷ» ζωὴ, πού δημιουργεῖ τὸ Ἄγ. Πνεῦμα μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν καθένα μας, ζεῖ τὸ σπέρμα, ἡ δύναμη τῆς Ἀναστάσεως.

Καὶ αὐτὴ ἡ μετοχὴ μας στὴ ζωὴ τῆς Ἀναστάσεως, πού εἶναι μιὰ ζωὴ προσφορᾶς καὶ ἀγάπης, ὑπερβάσεως τοῦ ἐγώ, εἶναι ὁ «ἀρραβών», ἡ «ἀπαρχή», ἡ ἐγγύηση τῆς αἰώνιας ζωῆς. Βέβαια, μπροστὰ στὸν πιστό, ὅπως καὶ στὸν ἄπιστο, στέκεται ὁ φυσικὸς θάνατος. Ἀλλὰ γιὰ τὸν πιστό ἔχει χάσει τὸ «κέντρον», τὸ κεντρί του. Γιατὶ ξέρει ὁ πιστός ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέρμα, ἀλλὰ ἕνας ἐνδιάμεσος σταθμὸς γιὰ τὴ ζωὴ «τοῦ μέλλοντος αἰῶνος».

Ἡ ζωὴ τοῦ πιστοῦ, ἡ ζωὴ μας καθορίζεται ἀπὸ τρεῖς χρονικὲς διαστάσεις. Καθορίζεται ἀπ' αὐτὸ, πού συνέβη «ἀπαξ» στὸ παρελθόν: Ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος, ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Καθορίζεται ἀπ' αὐτὸ, πού τώρα «ἐν πνεύματι» εἶναι παρόν. Καὶ καθορίζεται ἀπ' αὐτὸ, πού θὰ ἀποκαλυφθεῖ στὸ μέλλον. Δηλ. ἡ ζωὴ μας εἶναι πίστη, πού σχετίζεται μὲ τὸ παρελθόν, ἀγάπη, πού σχετίζεται μὲ τὸ παρόν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐλπίδα. Ὡς ἐλπίδα προχωρεῖ ἀπὸ τὸ παρόν στὸ μέλλον. Ἀνάμεσα σ' αὐτὸ τὸ «τώρα» καὶ τὸ «μετὰ» μεσολαβεῖ τὸ συμβᾶν τοῦ φυσικοῦ θανάτου. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ τῆς πίστεως εἶναι κάθε μέρα ἕνας θάνατος, ἕνας ἀγώνας, μιὰ θυσία καὶ συγχρόνως μιὰ ἀνάσταση. Γι' αὐτὸ ὁ πιστός δὲν ρωτᾷ τί θὰ γίνῃ μετὰ. Ἡ ἀπάντησιν εἶναι σαφής:

«Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ»³.

Ἄν μένομε ἐνωμένοι μὲ τὸν Χριστὸ ἡ ζωὴ μας τώρα θὰ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς ζωῆς ἐκείνης.

3. Ρωμ. στ. 8

ΟΙ ΑΘΛΟΙ ΤΟΥ ΣΑΜΨΩΝ*

(Κριτ. ιγ' 1 - ιστ')

Τοῦ κ. ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗ

«11 Καὶ ἀνέστη καὶ ἐπορεύθη Μανωὲ ὀπίσω τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ ἦλθε πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ εἶπεν αὐτῷ· εἰ σὺ εἶ ὁ ἀνὴρ ὃς λαλήσας πρὸς τὴν γυναῖκα; Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος· ἔγω».

Τὸν πῆρε λοιπὸν μαζί της καὶ πῆγαν στὸ χωράφι, ὅπου τοὺς περίμενε ὁ Ἄγγελος. Ἦταν ἡ πρώτη συνάντησή του μετὰ τὸ Μανωὲ.

—Εἶσαι ὁ ἄνθρωπος ποὺ μίλησες στὴ γυναῖκα μου; τὸν ρωτᾷ ὁ Μανωὲ.

Καὶ παίρνει καταφατική ἀπόκριση.

Ὁ ἱερός συγγραφέας δὲν μᾶς λέει τίποτε γιὰ τὴν ἐντύπωση ποὺ ἔκανε ἡ εἰδὴ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Θεοῦ στὸ σύζυγο. Θὰ ἦταν περιττό. Πρέπει νὰ ἦταν ἡ ἴδια μὲ ἐκείνη ποὺ ἔφερε σὲ ἀμηχανία τὴν γυναῖκα του; Τὸ ἐρώτημα «σὺ εἶ ὁ ἀνὴρ;» φανερώνει ὅτι τὸν ἐξέλαβε γιὰ ἄνθρωπο. Στὴ Βίβλο, κάθε ἀγγελόφωνα μᾶς δίνει μιὰν εἰκόνα ἀνθρωποσχημῆ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀγιογράφοι μᾶς ἔτσι παριστάνουν τὰ οὐράνια πνεύματα, σὲ κάθε ἐμφάνισή τους στὴ γῆ, ἀκολουθώντας τὴ διδλικὴ περιγραφή.

Ἐδῶ, φαίνεται ὅτι, καθὼς καὶ γιὰ τὴν γυναῖκα του, τίποτε τὸ θέδιο δὲν ὑπῆρχε στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐπισκέπτη τους ποὺ ν' ἀποδείχνη τὴν ἀγγελικὴν του ταυτότητα. Ἡ ἀπάντησή ποὺ ἔδωσε τώρα, περιοριζόταν στὸ ὅτι ἦταν ἓνα φερέφωνο τοῦ Θεοῦ.

«12 Καὶ εἶπε Μανωὲ· νῦν ἐλεύσεται ὁ λόγος σου· τίς ἔσται κρίσις τοῦ παιδίου καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ;».

Τί θὰ γίνῃ μετὰ τὸ δλαστάρη μας; Τί πρέπει νὰ κάνομε μὲ αὐτὸ τὸ παιδί;

Πολὺ φυσικὸ καὶ δικαιολογημένο τὸ ἐρώτημα. Θαυμαστός ὁ τρόπος τῆς γέννησής του. Μαζὶ μετὰ τὴν προαγγελία ὅτι· θ' ἀνήκει στὴν τάξην τῶν ναζίρ, σημαίνει προσωρισμὸν τοῦ σὲ ζωὴ ταγμένην στὴ θεία διακονία. Μιὰ χαρωπὴ ἐλπίδα, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἓνα δέος, μιὰ ἀγωνία κραδαίνουν τὴ φωνὴ τοῦ πατέρα. Τὸ κλωσσοπούλι, σὰν βγαῖ ἀπὸ τὸ τσόφλι, δὲν ξαναχυρίζε· σ' αὐτό. Γιὰ πόσα καὶ πόσα παιδιά, μετὰ τὸ ὅτι ποὺ κάνομεν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦταν ἐπιθυμητὸ στοὺς γονεῖς τους νὰ ξαναχυρίζε ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς ἐγκυμοσύνης! Εἶναι αὐτοὶ οἱ ἐννιά μῆνες ἓνα διάστημα ὅπου πλέκονται τὰ πικρὰ γλυκὰ ὄνειρα. Ὅπου ἀνοίγονται ῥόδινοι ὀρίζοντες, ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴ σάρκα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ σάρκα μας.

Οἱ γονεῖς τοῦ Σαμψών, στὴν πραγματικότητα, δὲν εἶχαν νὰ φοβηθοῦν τίποτε γι' αὐτόν. Τοὺς δόθηκε ἡ δεβαίωση ὅτι ἦταν ἓνας ἐκλεκτός. Καὶ ὅτι, ἀφοῦ καὶ οἱ ἴδιοι ἦταν ἐν τάξει μετὰ τὸν οὐράνιον νόμον, δὲν υπάγονταν στὴν κατηγορία ἐκείνων, ποὺ «ὁ γιὸς τους θὰ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴ σωτηρία» (Ἰώβ ε' 4). Πρόκειται γιὰ καλὸν ὄχι· δίχως ἐξαιρέσεις. Ἀπὸ τὸ ῥόδο, βγαίνει ἀγκάθι. Πράγμα ὀφειλόμενο στὸ ὅτι, ἂν ἡ πηγὴ εἶναι ἀγαθὴ, παίζει· τὸ μέρος τῆς ἡ ἐλευθερία ἐκλογῆς μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ, ποὺ ἔχει ὁ νέος ἄνθρωπος. Καὶ ἀκόμη, ὄχι πάντα, ἡ παραμέληση στὴ σωστὴ ἀγωγή καὶ ἀνατροφή του ἐκ μέρους τῶν γονέων. Στὴν περίπτωσιν τῶν γιῶν τοῦ Ἡλὶ (Α' Βασ. δ' 12 κ.ἑξ.) συνέδῃ αὐτό. Ἄν καὶ ἀπὸ ἀγιοπατέρα, πῆγαν κακοὶ κακῶς. Ὅχι ὅμως καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ, ποὺ τὰ τέκνα του δὲν ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὸν ἠθικὰ ἄσφογο δίο του καὶ τίς ἀδιάλειπτες προσευχὰς του γι' αὐτά, καταλήγοντας σὲ φρικτὸ θάνατο.

Τὸ νὰ βλέπεις τὸν ἑαυτὸ σου στὰ μάτια τοῦ πλάσματος ποὺ προῆλθε ἀπὸ σένα, δὲν εἶναι ὀπωσδήποτε θάσιμον. Ἡ διάφηση καταδοκεῖ σὲ κάθε καμπὴ τῆς ἡλικίας του. Μετὰ τὸ Μανωὲ ὅμως καὶ τὴν γυναῖκα του, δὲν ἔσχε καμμιά κακὴ πρόβλεψη.

«13 Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος Κυρίου πρὸς Μανωὲ· ἀπὸ πάντων, ὧν εἶρηκα πρὸς τὴν γυναῖκα, φυλάξεται· 14 ἀπὸ παντός, ὃ ἐκπορεύεται· ἐξ ἀμπέλου τοῦ οἴνου, οὐ φάγεται· καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα μὴ πιέτω καὶ καὶ πᾶν ἀκάθαρτον μὴ φαγέτω· πάντα ὅσα ἐντεταλμένη αὐτῇ, φυλάξεται».

Ὁ Ἄγγελος, ἀπαντώντας στὸ Μανωὲ, δὲν προσθέτει τίποτε σὲ ὅσα εἶχε πεῖ ἤδη στὴν γυναῖκα του. Ὅτι εἶχαν νὰ κάνομεν στὸ φύτρο τους, θὰ ἦταν νὰ τὸ εἰσαγάγουν καὶ νὰ τὸ φυλάξουν στὴν τάξην τῶν ναζίρ. Νὰ τὸ ἀφιερῶσουν, μετὰ μιὰ στενότερη ἐννοια, στὸν Κύριο.

Ὅσο γιὰ τίς ἀνησυχίας τους ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ—φυσικὸ νὰ τίς εἶχαν— θὰ ἔπρεπε νὰ τίς δγάλουν, καταπατώντας τίς μετὰ τὴ δύναμιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Θὰ ἔπρεπε νὰ συμμερισθοῦν—τί παράξενον!—τὴν πίστην ποὺ ἔπρεπε ὁ Θεὸς στὸ νέο αὐτὸν ἄνθρωπο. Κάθε καινούργιον πλάσμα ποὺ βλέπει τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, θέτει· σὲ δοκιμασίαν τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν γονέων του. Ἄν ὅμως αὐτοὶ τελοῦν σὲ γνήσια σχέση μετὰ τὸ ἄνω, κατανικοῦν τὸ δαίμονα τῆς ἀμφιβολίας.

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 108 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους

(Συνεχίζεται)

Ἡ Ἀθωνιάδα Σχολή ὅπως εἶναι σήμερα.

Ἔνδν

τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς

εἰς τὴν Ἀθήνα

Τοῦ κ. ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΕΡΟΥΣΗ

Ἀπὸ τίς ἡμέρας καὶ κατάφυτες πλαγιές τοῦ Ἀθω ἔφτασαν στὴν Ἀθήνα μερικά μυρίπνοα ἄνθη, γιὰ νὰ εὐωδιάσουν πνευματικά, τίς δύσοσμες ἀναθυμιάσεις τῆς μολυσμένης πόλης. Κι ὅπως πάντα μέσα στὴν Ἱστορία μας, ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη σιγή τῆς μοναχικῆς ἐπάρκειας καὶ διάρκειας, ἦρθε φῶς ἐσπερινὸ καὶ κατανοκτικὸ νὰ φωτίσει καὶ νὰ ζεστάνει τὴν ἀπραγῆ ψυχὴ μας στὴν προχωρημένη κατάρτιση τοῦ ἀδιόριστου θίου.

Τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἡ Ἱερὰ Κοινότητα, ὁ ἐκλεκτὸς μοναχικὸς στοχασμὸς, ἡ βυζαντινὴ τέχνη, ὁ θαυτέρος χαρακτήρας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ Ἀθωνιάδα Σχολή, τὰ ἱερὰ κοινόδια καὶ οἱ Σκήτες δρίσκονται στὶς ἐπάλξεις! Παραμένουν μόνιμη διέξοδος καὶ ἐλπίδα, στὸν ἀρχάριο καὶ λειψὸ θηματισμὸ τῆς ζωῆς μας.

Πᾶνε μερικές δδομάδες τώρα, πὸ ἀκούγεται ξανά ἡ ἀναλλοίωτη φωνὴ τῆς παράδοσης καὶ τῆς οἰστηλατημένης, καλλιτεχνικῆς δίψας, στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας. Μαθητές, παιδιὰ ἀκόμα δεκατεσσάρων ἕως εἰκοσιδύο ἐτῶν, τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς ἐκθέτουν ἔργα τους, βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, στὸ «Κέντρο Βιβλίου καὶ Ἐπικοινωνίας» τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Καὶ πρόκειται γιὰ μιὰ πολυσήμαντη, πνευματικὴ εὐωδιά, πὸ προδιαγράφει καὶ ἐξασφαλίζει τὸ μέλλον στὶς ἀναφορές τῆς ἀνεκτίμητης κληρονομίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἥθους, τῆς βυζαντινῆς Τέχνης.

Οἱ μαθητές αὐτοί, δέκα τὸν ἀριθμὸ πὸ ἐκθέτουν

συνολικά 44 ἔργα τους, εἶναι ἱεροσπουδαστές τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς καὶ ὅπως τονίζεται σὲ σύντομο σημείωμα τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀποφοίτων πὸ εἶχε τὴν πρωτοβουλία τῆς ἐκθέσης, σκοπὸς εἶναι «... νὰ καταδειχθεῖ ὅτι στὸ Ἅγιον Ὄρος, τὴν κεντρικὴ αὐτὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, συνεχίζεται καὶ σήμερα ἡ ὀργανωμένη διδασκαλία τῶν τεχνῶν ἐπάνω στὰ πρότυπα καὶ τοὺς κανόνες τῶν παλαιότερων διδασκάλων καὶ τὴν προσφορὰ τῆς Ἀθωνιάδος καὶ στὸν τομέα αὐτό».

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, γιὰ νὰ κάνουμε μιὰ σύντομη, ἐκλαϊκευμένη ἀναδρομὴ, ὁ «χρυσὸς αἰὼν» τῆς ἀγιογραφίας, εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων. Οἱ κινήσεις, οἱ ἐκφράσεις τῶν προσώπων καὶ ὁ προσωπικὸς χαρακτήρας διαφαίνονται στὴν περίοδο αὐτὴ πὸ ἔντονα. Ἡ φύση καὶ τὸ τοπίο παίρνουν μεγαλύτερο μέρος στὸν ἀγιογραφικὸ κύκλο. Ὁ ὄγκος τῶν σωμάτων εἶναι ἐκείνο πὸ διακρίνεται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ. Ἀπὸ τοὺς εἰδικούς τὸ νέο εἶδος τῆς ἀγιογραφίας ὀνομάσθηκε «Μακεδονικὴ Σχολή». Ἡ μακεδονικὴ σχολὴ χαρακτηρίζεται γιὰ τὸ ρεαλισμὸ, τὴν ἐλευθερία καὶ τίς ζωηρὲς κινήσεις. Τὰ φωτίσματα τῶν ρούχων καὶ προσώπων γίνονται μὲ φαρδὺ πλάσιμο. Πολλὲς φορὲς οἱ ζωηροὶ τόνοι ἀποδίδονται μὲ ἱμπρεσσιονιστικὴ παράθεση τῶν χρωμάτων (πράσινο - ρόζ). Ἀναπτύχθηκε ἡ σχολὴ αὐτὴ κυρίως στὸν ἑλληνικὸ καὶ σερβικὸ χῶρο καὶ εἶναι κατάλληλη περισσότερο γιὰ τοιοχογραφίες.

Ἀπὸ τὸν 19' αἰὼνα ἡ φορητὴ εἰκόνα διαχωρίζεται τὴν

τεχνοτροπία της από τις τοιχογραφίες. Και αυτό γιατί οι μοναχοί ζητούσαν ένα άλλο είδος που να τους εκπράξει. Ήθελαν έργα αγιογραφίας που να τα διακρίνει: ή σημανό-τητα και ή κατάνυξη. Προς την μακεδονική τεχνοτρο-

Στιγμιότυπο από τον εγκαινιασμό της έκθεσης.

πία ήταν κάπως επιφυλακτικοί. Η αντίδραση αυτή των μοναχών έγινε αιτία να δημιουργηθεί ένα νέο είδος ζω-γραφικής που ονομάστηκε «Κρητική Σχολή», επειδή ά-ναπτύχθηκε στην Κρήτη και από Κρήτες ζωγράφους. Διαμόρφωσε το ύφος της στο δεύτερο μισό του ιδ' αιώνα. Η τεχνοτροπία αυτή μετά την άλωση της Κωνσταντι-νουπόλεως (1453) δεν επιβλήθηκε μόνον στις φορητές εικόνες αλλά και στις τοιχογραφίες.

* * * *

Τα έργα που παρουσιάζονται στην έκθεση αυτή εί-ναι όλα ιεροσπουδαστών της τελευταίας περιόδου. Ο παρατηρητής διακρίνει ότι όλα έχουν αυστηρή προσκόλλη-ση στην παράδοση. Γι' αυτό θαυμάζει τις αναλογίες των προσώπων και σωματίων, τη γλυκύτητα των συνθέσεων και τον έμπειρο συνδυασμό των χρωμάτων.

Η τεχνική των έργων αυτών βασίζεται στις δυο σπουδαιότερες Σχολές της Βυζαντινής Αγιογραφίας, την Μακεδονική και την Κρητική. Τέσσερα μάλιστα από τα έργα που εκθέτονται είναι αντίγραφα έργων του Παν-σέληνου και του Θεοφάνη, που τα πρωτότυπά τους θρι-σκονται στους Ναούς του Πρωτάτου και της Γεράς Μο-νής Σταυρονικήτα.

* * * *

Η Αθωνιάδα Σχολή, που λειτουργήσε κατά και-ρούς είναι: μια έστια Ορθοδοξίας και Έλληνικότητας που στους ζοφερούς χρόνους του Γένους στάθηκε άκρο-γωνιαίος λίθος πνευματικότητας, καταρτισμού και άγω-νιστικής συμπαραστάσης στους ραγιάδες.

Σε σχετικό σιγίλλιο αναφέρεται πως ή Σχολή έπρε-πε να είναι: «φροντιστήριο έλληνικών μαθημάτων, παι-δείας τε και διδασκαλίας παντοδαπής έν τε λογικαίς, φιλοσοφικαίς τε και θεολογικαίς επιστήμαις». Μπορού-

σαν μάλιστα να φοιτούν όχι μόνο μοναχοί από το "Άγιον Όρος, αλλά και λαϊκοί.

Έτσι ανάμεσα σ' αυτούς που πέρασαν απ' τή Σχο-λή κι αναδείχτηκαν μάλιστα ως μαθητές ή ως δάσκαλοι: του Γένους και της Έκκλησίας ήταν κι ο Κοσμάς ο Αι-τωλός, ο Ρήγας Φεραίος, ο Ευγένιος Βούλγαρις, ο Α-θανάσιος Πάριος, ο Νεόφυτος Κausοκαλυβίτης, ο Πανα-γιώτης Παλαμιάς, ο Νικόλαος Ζουρζούλης, ο Χριστόφο-ρος Άρτινός, ο Κύριλλος ο εκ Φουρνά των Άγραφων, ο Κυπριανός και άλλοι πολλοί.

Βασικά ή ιστορία της Σχολής ξεκινάει δυναμικά πάνω στην περιτετριμένη πόλη του Αθω, στα 1753. Μά ή σύγχρονη όψη και δραστηριότητά της ζωντανεύει το παλιό κλέος ύστερα από 200 χρόνια άκριδώς, στα 1953.

Διαδίδουμε σε σχετικό σημείωμα, που κυκλοφόρησε:

«Η Σχολή Βυζαντινής Αγιογραφίας λειτουργήσε όμως αυτοτελώς μέσα στην Αθωνιάδα από το 1972. Πρώτος δάσκαλος της Βυζαντινής τέχνης στη Σχολή είναι ο Ιωάννης Βράνος που όργάνωσε τή Σχολή και διδάξε μέχρι τον Ιούνιο του 1976 με θαυμάσια άποτελέ-σματα. Από τή Σχολή της περιόδου αυτής είχαμε ιερο-σπουδαστές που διακρίθηκαν για τή θαυμαστή τεχνική τους κατάρτιση. Ένδεικτικά αναφέρονται οι: Γεράς Φί-λιππος Σαβδόπουλος, Γεράς Παναγιώτης Μπρέλας, Μο-ναχός Συνέσιος, Σάββας Παντζαρίδης, Αθανάσιος Παπα-ευθυμίου και Γρηγόριος Χαραλαμπίδης, που σήμερα ά-σχολούνται με τήν Αγιογραφία έχοντας οι περισσότεροι δικά τους εργαστήρια.

Της αυτής περιόδου και Σχολής είναι ο κ. Κωνσταν-τίνος Ξενοπούλος. Αποφοίτησε από τή Σχολή το 1979 και διδάσκει σήμερα το μάθημα με ξεχωριστή άπόδοση.

Δεύτερος δάσκαλος της Βυζαντινής Τέχνης, είναι ο Ίερομόναχος Δαμασκηνός Ροδάκης, που διδάξε από το

Ένα τμήμα από τήν έκθεση αγιογραφίας.

1976 μέχρι το 1981. Και στην περίοδο αυτή έχουμε άν-θιση της Τέχνης διότι το όλο έργο συνέχισε τήν ανάπτυ-ξή του στα προϋπάρχοντα θεμέλια.

Και στο χρονικό αυτό διάστημα έχουμε Ίεροσπου-

δαστές που διαπρέπουν και τιμούν τη Σχολή και το "Άγιον Όρος".

Κρίνοντας από τα έργα της έκθεσης, διαπιστώνει καθένας ότι πραγματικά στην Ἀθωνιάδα γίνεται ευαίσθητη, φύχραμη και θαρυσήμαντη δουλειά. Ἀναγνωρίζει μάλιστα με θαυμασμό ότι ἡ ὄλη ἀγιογράφηση γίνεται με τὸν παλιό, παραδοσιακὸ τρόπο.

Στὸ σύντομο λόγο του, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς έκθεσης, πού ἔγιναν τὴν Παρασκευὴ 13 Ἀπριλίου 1984, ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀποφοίτων Ἀθωνιάδας Σχολῆς κ. Γ. Βαρδαβάς, μεταξύ τῶν ἄλλων τόνισε:

«Γνωρίζετε ὅτι ἡ Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία εἶναι πραγματικὴ δημιουργία πού μόνο με συνύπαρξη πίστεως καὶ τέχνης ἀποδίδεται σωστά. Ἡ ἐξαυλωμένη προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου εκπέμπει μηνύματα οὐράνια. Ἀλλὰ τὰ μηνύματα, ὅπως ξέρετε, δὲν ζωγραφίζονται: παρὰ ἐκφράζονται. Τὰ ἔργα πού βλέπετε εἶναι τῶν μαθητῶν τῆς Ἀθωνιάδος. Οἱ μικροὶ «Πανσέληνοι», εὐνοούμενοι ἀπὸ τὸ μοναδικὸ στὸν κόσμον περιβάλλον τοῦ Ἁγίου Ὁρους, μᾶς ἀποδεικνύουν σήμερα πῶς μποροῦν νὰ δημιουργοῦν. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας, σὸν Διοικητικὸ Συμβούλιο, σήμερα εἴμαστε εὐτυχημένοι, βλέποντας πῶς ἀξίζει νὰ κουραζόμαστε γι' αὐτὰ τὰ παιδιὰ, τοὺς ἀριανοὺς μεγάλους δημιουργοὺς.

Ἐπισημαίνω πῶς ἡ προσπάθειά τους ἀξίζει: πολλαπλάσια, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι πραγματοποιεῖται σήμερα πού οἱ καιροὶ εἶναι δύσκολοι, καὶ σὲ τέτοιους τομεῖς δὲν νομίζω πῶς ἡ συμμετοχὴ νέων μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐνθουσιάζομαστε.

Ὡστόσο ἐλπίζουμε καὶ περισσότερα, γιατί τὰ παιδιὰ καὶ οἱ νέοι γενικὰ διατηροῦν τὴν ἀπλότητα καὶ καλωσύνη τους.

Πρόκειται λοιπὸν γιὰ μιὰ σοβαρὴ κατάθεση πίστεως καὶ μόχθου, πού συμβάλλει ἀποφασιστικὰ στὴ λειτουργία τῆς ἐπικοινωνίας στὸ χῶρο τῆς Ὀρθόδοξης τέχνης, τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς προσέγγισης στὴ βυζαντινὴ παράδοση.

«Ἡ ἐπικοινωνία, εἴπαμε στὰ ἐγκαίνια, εἶναι βασικὴ πράξη πίστεως. Καὶ ὅ,τι βοηθεῖ στὴν ἀμφίδρομη λειτουργία καὶ κίνησή της, πάντοτε ἡ Ἐκκλησία τὸ δέχτηκε ὡς δῶρο Θεοῦ. Τὸ χρησιμοποίησε ἀμέσως καὶ τὸ ἀγίασε. Κι ἔτσι: με τὴν Τέχνη, τὸ λόγο, τὴν τεχνικὴ, τὴν ἐπιστήμη, ὅχι μόνο προσπάθησε καὶ προσπαθεῖ νὰ φέρει τὰ μηνύματά της στὶς ἀνθρώπινες καρδιές, ἔπου γῆς, μὰ κι αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ μέσα καὶ τρόπους ἐξαγίασε. Τὰ καθιέρωσε ὡς εὐλογημένα, ἐπειδὴ βοηθοῦν στὴν παράδοση τῆς πνευματικῆς ὁμορφιάς, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς εἰρήνης».

Ὁ Ἄθως κάθε τόσο στέλνει τὰ μυρίνοια ἄνθη του στὶς πολιτείες γιὰ νὰ σκορποῦν τὸ ἄρωμά τους! Ἡ σοφία, τὸ ἦθος, ἡ πνευματικὴ αὐτάρκεια τοῦ μοναχικοῦ ιδεώδους ἔρχονται συχνὰ μέσα στὸν κόσμον, γιὰ νὰ σταθοῦν μπροστὰ στὶς ἄσκοπες περιπλανήσεις μας. Νὰ μᾶς

ποῦν: «Ἐδῶ εἴμαστε» στὶς ὥρες τῆς ἀπεγνωσμένης ψυχῆς μας!

Καὶ ἡ έκθεση τῶν ἱεροσπουδαστῶν τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς ἀκριβῶς αὐτὸ, τὸ καιρὶο καλλιτεχνικὸ, παραδοσιακὸ καὶ μέγιστα λειτουργικὸ γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία παρὸν καταθέτει στὶς μέρες μας.

Ἐγραψε ὁ Σπύρος Ἀλεξίου στὴν ἐφημ. «Καθημερινή» τῆς Μ. Πέμπτης 1984:

«Ἡ ἐπικοινωνία τοῦ πιστοῦ μέσω τῆς εἰκόνας με τὰ θεῖα, εἶναι ἓνα μυστήριο. Ἡ εἰκόνα στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία δὲν εἶναι ἓνας ἀπλὸς συμβολισμὸς, οὔτε εἶναι μιὰ ἐκδήλωση μόνο πίστεως καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπο, ἢ τέλος, μιὰ τιμητικὴ προσφορά. Ἡ εἰκόνα μιλάει καὶ μαζί της μιλάει ὁ προσκυνητής. Τῆς λέει: τὰ προβλήματα σου, τίς προσδοκίες σου. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἢ εἰκόνα γίνεται πολλές φορές ὁ ἔμφυχος ἐξομολόγος. Ἀκούει: τὰ ἁμαρτήματα τοῦ «συναμλητῆ» καὶ ὄχι: σπάνια δίνει τίς ἀπαντήσεις. Τίς δίνει, χωρὶς νὰ μιλάει, γιατί ὁ πιστὸς ξέρει: καὶ μπορεῖ νὰ ἀκούει τὰ μηνύματα πού θγαίνουν ἀπὸ τὴν ἱερὴ καὶ ἀκατάλυτη δύναμη τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ συμβόλου πού λέγεται: εἰκόνημα.

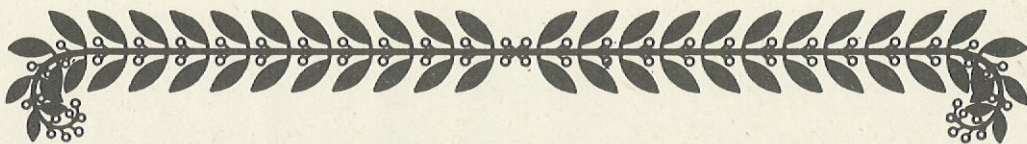
Στὴ μακραίωνα δουλειὰ τοῦ γένους ὁ λαὸς μας κρατήθηκε στὴν παραδοσιακὴ του θρησκεία καὶ κοντὰ σ' αὐτὴν καὶ στὴν ἐθνικὴ του συνέχεια, χάρη στὴν εἰκόνα. Παπὰδες δὲν εἶχαν τὰ χωριά. Εἶχαν ὅμως ἐκκλησίες με εἰκόνες καὶ ὅταν δὲν ὑπῆρχαν ἐκκλησίες, εἶχαν τὰ εἰκονοστάσια στὰ σπίτια τους με ἀκοίμητα τὰ καντήλια καὶ μιλοῦσαν με τίς ἄγιες μορφές. Ἐπαίρναν κουράγιο καὶ δύναμη καὶ ἔτσι ἐδῶγαλιν τὰ τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς. Θὰ μᾶς ποῦν φαντασιόπληκτους καὶ ρομαντικούς, οἱ πιστοὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ οἱ ἀρνητῆς αὐτῆς τῆς υπερκόσμιας δυνάμεως. Δὲν πειράζει. Οἱ ζημιωμένοι δὲν εἴμαστε ἡμεῖς πού πιστεύουμε στὴν ἀλήθεια».

* * *

Οἱ ἀγιογράφοι μαθητῆς ἀπὸ τὸ χῶρον διαμονῆς τους, τὴν παιδεία τους, ἔσασε τὴ λειτουργικὴ ζωὴ τους καὶ τὰ διώματά τους, συνεχίζουν μιὰ δράση καὶ μιὰ παράδοση ἑκατοντάδων χρόνων. Ἐρμηνεύουν καὶ μετασχηματίζουν τὸν πνευματικὸ πλοῦτο τοῦ Ἄθω, πού με τὰ κορυφαία μηνύματά του ἀφυπνίζει τίς συνειδήσεις καὶ θέτει μπροστὰ τους τὰ ἀληθινὰ πρότυπα τῆς προσδοκίας.

Στὴν έκθεση αὐτὴ διαπιστώνει κανεὶς μιὰ θεοαδότητα στόχων καὶ σκοπῶν, πού καλλιιεργεῖται με σύστημα καὶ ἀγάπη. Κι ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ χρειάζεται τὸν ἔπαινο, αὐτοὶ πού ἐργάσθηκαν γιὰ τὴν πραγματοποίησή της ἄς εἶναι σίγουροι: ὅτι θρῖσκονται: στὸ σωστὸ δρόμο. Κι ἄς μὴ ταιγκουνευτοῦμε νὰ τοὺς ὀνομάσουμε. Εἶναι ὁ πρόεδρος τῶν Ἀποφοίτων κ. Γ. Βαρδαβάς, ὁ Γραμματεὺς Ἄνδρ. Πορετσᾶνος, ὁ Κων) νος Ἐενόπουλος, ὁ Γιάννης Παπαχρόνης καὶ ἄλλα μέλη τοῦ Δ. Συμβουλίου, πού με τὴ διακονία τους καὶ τὴν ἀξίωσύνη τους γέμισαν τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ στυγνὴ ἔρημιά μας με ἄνθη εὐοσμια καὶ διαλεχτά. Ἐργα δηλαδὴ Βυζαντινῆς Ἀγιογραφίας πού ὄχι μόνο τώρα ἐκπέμπουν καὶ ἐκφράζουν μηνύματα Τέχνης καὶ θαθεῖας πίστεως, μὰ ὑπόσχονται: σίγουρες καλλιτεχνικὲς ἀποτιμήσεις.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Άλεξ. Μ. Σταυρόπουλου

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ ΣΕ ΔΡΟΜΟΥΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

«Η ποιμαντική διακονία, όσο και να παίρνει την προσωπική σφραγίδα του συγκεκριμένου ποιμένα, που άσκει το ποιμαντικό έργο, στηρίζεται σε ύποθρες του παρελθόντος, που συνιστούν άσφαλείς έγγυήσεις για το παρόν και το μέλλον...».

Αυτά σημειώνει μεταξύ των άλλων ο κ. Άλ. Μ. Σταυρόπουλος, Λέκτορας τής Θεολογικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών στον πρόλογο του βιβλίου του αυτού, που αναφέρεται στον σημαντικότερο τομέα τής ποιμαντικής διακονίας.

νημέρωση και προπαντός επιστημονική συγκρότηση στο βιβλίο αυτό.

Η θεματολογία του βιβλίου άγίζει πτυχές του όλου φάσματος του ποιμαντικού έργου του ιερέα. Και έξετάζονται ζητήματα, όπως η ψυχολογική προσέγγιση των ιερατικών κλίσεων, το πρότυπο του Κωλού Ποιμένα, ή αξία τής αυτογνωσίας και τής περισυλλογής για την πνευματική ζωή του ιερέα, ή αξία τής παιδείας για το έργο του Έφημερίου και τρόποι επικοινωνίας του ποιμένα με το ποιμνίο του.

Το βιβλίο αυτό του κ. Άλ. Μ. Σταυρόπουλου καλύπτει μια μεγάλη ανάγκη στον ποιμαντικό χώρο μ' ένα τρόπο κατανοητό, θά έλεγα μοντέρνο και επίκαιρο που το καθιστά έτσι άπαραίτητο εργαλείο για τον καθένα που κινείται και λειτουργεί στον κείριο αυτό τομέα τής Έκκλησίας.

Φς

Περιοδικό Νυκτ. Έκκλ. Λυκείου Αθηνών

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

Άφιερωμένο στο Άγιο Όρος είναι το περιοδικό «Άγιος Νικόδημος» που εκδίδεται με την φροντίδα και το άκονο ενδιαφέρον του Σχολάρχου του Νυκτερινού Έκκλησιαστικού Λυκείου κ. Γ. Παπαδάκη.

Το μικρό αυτό έντυπο σιγά-σιγά έφτασε να είναι σήμερα μια παρουσία πλούσια, πνευματικής προσφοράς και να είναι χρήσιμο όχι μόνο για τους μαθητές, μα και για όλους εκείνους που έχουν προσεγγίσει στα θέματά του. Ιδιαίτερα είναι αξιόλογα τα «άφιερώματα» που κάνει, γιατί σ' αυτά συγκεντρώνεται κάθε φορά άξιο ύλικό ιστορίας, ενημέρωσης, ορθόδοξης πνευματικότητας και εκκλησιολογίας.

Φς

Περιοδικό ΣΥΝΑΞΗ, 9ο τεύχος

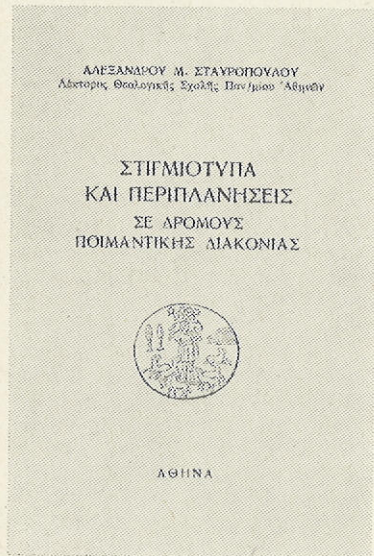
Π Ρ Ο Σ Ε Γ Γ Ι Σ Ε Ι Σ

Πώς η Όρθοδοξία βλέπει και πώς προσεγγίζει το σημερινό κόσμο; Ποιές από τις πραγματικότητες του δέχεται και ποιές κρίνει; Τι καλό προσφέρουν στην οικοδόμηση τής

ζωής μας οι διάφορες φιλοσοφίες και θρησκείες και σε ποιά σημεία φθείρουν και άλλοτριώνουν την άληθινή φύση του ανθρώπου και τής ζωής; Η «Σύναξη» με το τεύχος της αυτό έπιχειρεί μια καιρία παρέμβαση στις κεντρικές συνιστώσες του σημερινού πολιτισμού.

Ο Πατριάρχης Άντιοχείας Ίγνάτιος προσφέρει μια σπουδαία συνοπτική θεώρηση των σημερινών πολιτιστικών και θρησκευτικών πραγματικοτήτων. Το κύριο σώμα του τεύχους άσχολείται με το Μαρξισμό: Ο π. Άμφιλόχιος Ράντοβιτς σχολιάζει ένα κείμενο του Κωστή Μοσκώφ, ο π. Άθανάσιος Γιέβτις ένα κείμενο του Κώστα Ζουράρι. Μια συνέντευξη του π. Άθανασίου Γιέβτις στο περιοδικό του Βελιγραδίου «Λογατεχνικός Λόγος» που ενώ ζητήθηκε δεν δημοσιεύθηκε, έχει ιδιαίτερη σημασία και για τους Έλληνες: παρουσιάζει τόσο τη συγκεκριμένη πράξη όσο και τις θεωρητικές ρίζες του μαρξισμού άπέναντι στο χριστιανισμό. Ένα άνεκδοτο στην Έλλάδα κείμενο του Ντισοτογιέφσκυ με τίτλο «Χριστιανισμός και σοσιαλισμός», μια παιδική έμπερεια του Γιάννη Σούκη από τον καιρό τής κατοχής, και μια έκτενης βιβλιογραφική παρουσίαση του χριστιανομαρξιστικού διαλόγου στη Δύση — που καλύπτει ένα μεγάλο κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, τόσο τη χριστιανική όσο και τη μαρξιστική — συμπληρώνουν το άφιέρωμα.

Τρία πρόσωπα που άποτελούν ζωές γέφυρες μεταξύ τής Έκκλησίας και του σημερινού κόσμου καλύπτουν τις στήλες «Ζωγραφική» (Κόντογλου - Πολυμέρης) και «Πεζογραφία» (Θεοτοκάς, με εισαγωγή του Ματθαίου Μουντέ). Οι «Σελίδες Διασχής» άντιμεταπίζουν το πρόβλημα τής σχέσης Χριστιανισμού και άλλων θρησκειών: Είναι ο Χριστιανισμός θρησκεία; Γιατί και πώς διδάσκονται οι θρησκείες στα σχολεία; Κείμενα για το Βουδδισμό, τον Ίνδουισμό κ.ά. Οι έπιστολές των άναγνωστών και τα μνημόσυνα του μεγάλου Γεράσιμ Γαβριήλ Διονυσιάτου και του μεγάλου ορθόδοξου θεολόγου Άλεξάνδρου Σμέμαν ολοκληρώνουν το τεύχος.

Πρόκειται για ένα κομψό έργο, που εκτός από την επιστημονική δομή του, συνδυάζει και μια πλούσια όπτική, καλλιτεχνική και ταυτόχρονα έκλαικειακή συγκρότηση.

Για να έπιτελέσει σωστά το έργο του ένας ιερέας σήμερα, είναι άναγκαίο να έχει όρισμένες προϋποθέσεις και να «στηρίζεται σε ύποθρες». Και άκριβώς αυτά περιλαμβάνονται με πληρότητα, σαφήνεια, πλούσια έ-

Ε Π Ι Κ Λ Ι Ρ Α

‘Ο θεμελιωτής τῆς βυζαντινῆς ‘Ορθοδοξίας.

Ο ΜΕΓΑΣ Κωνσταντίνος, πού ἡ μνήμη του ὡς Ἱσαποστόλου Ἀγίου τελεῖται, μαζί μ’ ἐκεῖνη τῆς μητέρας του Ἑλένης, στίς 21 Μαΐου, ἔδγαλε τήν Ἐκκλησία ἀπό τίς κατακόμβες καί τῆς παρέσχε πολύτιμη βοήθεια καί στήριξη, ὅταν μετέφερε τήν πρωτεύουσα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους στό Βυζάντιο. Ἡ νέα αὐτοκρατορία προσέλαβε μέ τόν καιρό ἑλληνικό χαρακτήρα. Καί σιούς κόλλους τῆς ἀναπύχθηκε ὅ,τι λέμε βυζαντινῆ Ὁρθοδοξία, βίωμα καί πνεῦμα μέ παγκόσμια ἀκτινοβολία. Οἱ ἱστορικές πηγές μαρτυροῦν τή σιοργή καί τή διάκριση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνδρός πρὸς τὸ θεῖο καθίδρυμα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ Γένος τιμᾷ τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου στό κῆλημα τῶν αἰῶνων.

‘Ο ἄλλος Κωνσταντίνος.

Ο ΠΑΡΩΝ μῆρας μᾶς θυμίζει καί ἕναν ἄλλο Κωνσταντίνο. Τὸν τελευταῖο βασιλιὰ τῆς Ρωμοσύνης, πὸν ἔπασε μαχόμενος κατὰ τὴν Ἄλωση (29 Μαΐου 1453).

Ἐπῆρξε καί αὐτὸς εὐσεβέστατος. Ἡ θεία οἰκονομία τοῦ ἐπεφύλαξε τὴν τιμὴ νὰ χύσει τὸ αἷμα του, προασπίζοντάς τη, γιὰ τὴ Βασιλεύουσα, ἐπισημαίνοντας μέ τὴν ἥρωική του θυσία τὴν ὑπερχιλιόχρονη Ἱστορία, πὸν ἐγκαινίασε ὁ πρῶτος συνώνυμός του γύρω στό 325 μ.Χ.

Καί αὐτόν, τὸν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, φυλάει μέ σέβας καί ἀγάπη στό νοῦ καί τὴν καρδιά του ὁ λαός μας. Καί κάθε χρόνο, στίς 29 Μαΐου, τοῦ τελεῖ τὸ μνημόσυνο, θρηνώντας τὸ πορφυρόντιτο παλλικάρι τῆς Ὁρθοδοξίας. Συνδέει δὲ τὸ δοξασμένο ὄνομά του, μέσ ἀπὸ τὸ θρόλο τοῦ μαρμαρομένου βασιλιᾶ, μέ τὸ ὄνειρο τῆς Μεγάλης Ἰδέας.

Γύρω ἀπὸ τίς ἱερατικές κλήσεις.

ΕΙΝΑΙ ἕνα θέμα πὸν σοθεῖ πάντα. Ὁ ἐμπλουτισμός τοῦ ἐφημεριακοῦ μας Κλήρου μέ στελέχη ἡθους καί καταστάσεως ἀπασχολεῖ τὴν Ἐκκλησία σιούς καιρούς μας. Γιατί οἱ καιροὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι «μενετοῖ», κατὰ τὴν παύλειο ἐκφραση. Ἐχουν τὴ σφραγίδα θαθεῖας πνευματικῆς κρίσεως καί σωρεῖον ἀπαιτήσεις δυσβάστακτες γιὰ τὴ χριστιανική μαρτυρία σὴ χώρα μας. Χρειαζόμαστε ἐργάτες τοῦ μουσικοῦ Ἀμπελώνα ὀλόενα πιδ εὐζώνους, πιδ εὐπροσώπους σὴν ὑψηλὴ ἀποστολή τους.

Αὐτὸν τὸν καλύτερο Κλήρο πρέπει ν’ ἀναζητήσουμε μέσ ἀπὸ τὸν... παρόντα. Σ’ αὐτὸν κυρίως ἐμπέπει ἡ σχετική μέριμνα. Συγκεκριμένα, οἱ ἐφημέριοί μας καλοῦνται νὰ ἔχουν τὸ κῆδος προαγωγῆς καί ἀναδείξεως, μέσα ἀπὸ τὰ νέα φύτρα τοῦ ποιμνίου τους, τῶν ἀδριανῶν καλῶν κληρικῶν.

Ἡ Ἱ. Μητρόπολη Ἑλβετίας.

ΑΠΟ τὸν α’ τόμο τῶν Ἐκδόσεων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἑλβετίας, μαθαίνουμε μερικά ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα αὐτῆς τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας, πὸν ἴδρυσε σὴν καρδιά τῆς Εὐρώπης τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ὅτι, μέσα σιούς λίγους μῆρες τῆς ἡλικίας τῆς, ἀπέκτησε ἕνα κυριακὸ συγκρότημα, πὸν στεγάσει τίς ὑπηρεσίες τῆς σὸ Σαμπεζῦ, κοντὰ σὸ διορθόδοξο πατριαρχικὸ Κέντρο, πὸν διευθύνει ἀπὸ καιρὸ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Δαμασκηνός. Ὅτι τὸ εὐαγγέλιο ποιμνιὸ τῆς ἀνέροχεται σὲ 37.203 ψυχές, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ 4.919 ἔχουν ἑλβετικὴ ὑπηκοότητα, 32.284 προέρχονται ἀπὸ ἄλλες χώρες καί 9.106 ἀνήκουν σὸν Ἑλληνισμό.

Ἄλλὰ αὐτὸ τὸ «μικρὸν ποιμνιον» δὲν δηλώνει τὸ ἀληθινὸ πνευματικὸ ἀνάστημά τῆς. Εἶναι μιὰ Μητρόπολη μέ ἰδιαιτέρη αἴγλη. Χάρη σὸν Σεβ. κ. Δαμασκηνό, ἀπὸ τοὺς πιδ ὀνομαστούς σὴν ὑψηλὸ ἐργάτες τοῦ οἰκουμενικοῦ ἰδεώδους, εἶναι μιὰ ἐστία μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδοξίας ζηλευτὴ σὲ φλόγα. Ὁ Σεβ. διακρίνεται γιὰ εὐθύνοια καί δράση. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καί γιὰ τοὺς κληρικούς πὸν τὸν περιβάλλουν. Εἶθε, γιὰ πολλὰ χρόνια, νὰ ἐπιτελεῖται ἐκεῖ τὸ εὐγενικὸ ἔργο, πὸν ὀραματιόθηκε σὴν χώρα αὐτὴ καί ἐμπνέει ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία.

Κουμμένο μαργαριτάρι.

Ο ΛΟΓΟΣ γιὰ ἕνα ἀφανὴ καλὸ λευίτη, πὸν ἔδῳ καί δυὸ μῆρες θοῖσεται σὴν καρὰ τοῦ Κυρίου του. Πρόκειται γιὰ τὸ μακαριστὸ προσοῦτερο Ἐμμανουὴλ Θεογαρόπουλο, τὴ βιογραφία τοῦ ὁποῖου συνέθεσε ἡ σεβαστὴ χριστιανὴ δέσποινα κα Σοφία Κεραμίδα, χήρα τοῦ ἀοιδίμου θεολόγου καί ἰδρυτῆ τοῦ περιοδικοῦ Ἐνορία. Ὁ π. Ἐμμανουὴλ, πὸν ὑπηρέτησε τὸ Θυσιαστήριο σὴν Ἀγία Ζώνη τῆς Ἀθήνας ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, καθὼς καί ἄλλοῦ, ἦταν μεγαλύτερος ἀδελφός τῆς. Κοιμήθηκε ἐν Κυρίῳ σὲ ἡλικία 96 χρόνων.

Ἡ ζωὴ του πέρασε ἀθρόνθι, ἀλλὰ πλοσιὰ σὲ καρπούς. Ταπεινός, πᾶος, ἄκακος, τίμησε τὴ διακονία του σὸ γέωροιο τοῦ Κυρίου χωρίς νὰ ἐπιδεικνύεται σιούς ἀνθρώπους. Ὁ θεὸς Ἐργοδότης του ὅμως, καθὼς καί ὅσοι τὸν συγχροτιζόντων, ἔβλεπαν τὴν ἀξία του. Ἡ ἀδελφὴ του, μέ συγκινητικὴ ἀπλότητα, διαζωγραφεῖ τὸν εὐαγγελικὸ χαρακτήρα του καί μᾶς προσάλλει τὸ κουμμένο αὐτὸ μαργαριτάρι τοῦ Θεοῦ. Ἐπῆρξε καί ἐκεῖνος ἕνας ἀπὸ τὰ πολύτιμα στελέχη τοῦ ἐφημεριακοῦ μας Κλήρου. Παράδειγμα πρὸς μίμηση σήμερα γιὰ τοὺς νεότερους ποιμένες μας.